

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 8 kwietnia 2025 r.

Poz. 1918

UCHWAŁA NR XII/72/25 RADY GMINY PAPOWO BISKUPIE

z dnia 18 marca 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2025-2028

Na podstawie art. 7 ust. 1, pkt. 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465; zm.: Dz. U. z 2024 r. poz. 1572, poz. 1907 i poz. 1940) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy,

Rada Gminy Papowo Biskupie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2025-2028 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Papowo Biskupie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

§ 4. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Wojciech Smolny

Załącznik do uchwały Nr XII/72/25 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 18 marca 2025 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PAPOWO BISKUPIE NA LATA 2025-2028

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

STYCZEŃ 2025

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
 - 5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Papowo Biskupie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu
 - 5.2.1. Charakterystyka gminy
 - 5.2.2. Rys historyczny gminy
 - 5.3. Krajobraz kulturowy gminy
 - 5.3.1. Dziedzictwo materialne Gminy Papowo Biskupie – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Papowo Biskupie
 - 5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
 - 9.1. Dotacje
 - 9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe
 - 9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - 9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe
10. Bibliografia
11. Spis tabel
12. Załączniki

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2025-2028 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z ich otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminny programu opieki nad zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2026-2019 oraz na lata 2021-2024. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustalaniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji

linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19**: „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 31 grudnia 2025 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: (i) strefy planistyczne i (ii) gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić (i) obszary uzupełnienia zabudowy oraz (ii) obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r. poz. 54 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmocnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Papowo Biskupie wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024, Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego,
- powiatowym: Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025, Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024 został przyjęty Uchwałą Nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r.

Program jest najważniejszym dokumentem przedstawiającym dziedzictwo kulturowe, które wymaga konsekwentnych i spójnych oraz długofalowych działań. Tylko dzięki wspólnemu i aktywnemu uczestnictwu w podejmowaniu działań jest możliwe zachowanie wyjątkowych cech i walorów województwa.

Województwo kujawsko-pomorskie jest posiadaczem wielkiego historycznego bogactwa, jakimi są liczne materialne i niematerialne świadectwa naszych dziejów. Obok unikatowych zespołów zabytkowych jak toruńska i chełmińska starówka, czy bydgoska secesja, znajduje się szereg pomników architektury i historii: ślady osadnictwa, rozwoju państwowości, kultu religijnego. Zabytki są materialnym świadectwem historii, przekazują wiedzę o czasach, w których powstały, o kulturze, osiągnięciach w sztuce, nauce i gospodarce. Upamiętniają życie codzienne, ale również stanowią album niecodziennych wydarzeń, kształtują tożsamość, wrażliwość estetyczną. Ochrona dziedzictwa kulturowego wymaga podejmowania wszelkich działań strukturalnych i organizacyjnych, które w połączeniu z opieką z właściwie prowadzoną przez właścicieli i użytkowników zabytków, dają efekt w postaci prawidłowo utrzymanych obiektów i tych obszarów.

W Programie wyznaczono dwa cele główne wraz z celami operacyjnymi i kierunkami działań.

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo.

1. Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe.

1.1. Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony.

1.2 Kierunek działań: Edukacja.

1.3. Kierunek działań: Promocja.

1.4. Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja.

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane kierunki działań mają na celu podkreślenie, iż dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne można wykorzystać do kreowania usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzaniem oferty kulturowej czy turystycznej.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko.

2. Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa.

2.1 Kierunek działań: Ochrona.

2.2. Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie.

2.3. Kierunek działań: Dokumentacja i badania.

Przestrzeń kulturową należy rozumieć jako wszelkie działania podejmowane w celu poprawy stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Stan zachowania dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtuje pewien indywidualny kontekst rozwojowy. Dziedzictwo kulturowe województwa kujawsko-pomorskiego to jedna z najmocniejszych stron województwa.

W oparciu o nią należy budować tożsamość lokalną i regionalną. Nadaje swoisty charakter województwa, a tym samym decyduje o jego konkurencyjności. Świadomość wspólnej tożsamości przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich, które ułatwiają interakcje oraz współdziałanie. Wszelkie podejmowane działania nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, ponieważ województwo charakteryzuje się różnorodnością. Należy wskazywać najlepsze i wzorcowe działania oraz promować je.

• **Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+**

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ została przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r. Strategia jest sporządzana dla okresu 2021-2030.

W dokumencie przedstawiono aktualną sytuację w województwie, opisano główne kierunki rozwoju w takich dziedzinach jak: gospodarka, infrastruktura, kultura, turystyka.

W Strategii sformułowano kierunki rozwoju wyróżniane w ramach celów operacyjnych. W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano:

– Rozwój edukacji regionalnej i lokalnej: Kierunek dotyczy wszelkiego rodzaju działań o charakterze edukacyjnym, promocyjnym lub organizacyjnym związanych z rozwojem edukacji regionalnej i lokalnej. Dotyczy także wyposażenia mieszkańców regionu w wiedzę i nowoczesne materiały w zakresie edukacji regionalnej i lokalnej oraz rozwijania zainteresowań młodzieży literaturą, historią, geografą, zabytkami, przyrodą, tradycją i kulturą regionu.

– Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa: Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia).

– Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych: Kierunek dotyczy wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.

– Wykorzystanie lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju działalności gospodarczych o charakterze turystycznym: Kierunek dotyczy działań związanych z realizacją zagospodarowania i prowadzeniem działalności gospodarczej adresowanej do osób przybywających z uwagi na obecność walorów przyrodniczych, walorów dziedzictwa kultury lub jakichkolwiek innych specyficznych walorów niepowiązanych ze środowiskiem przyrodniczym lub kulturowym, które generują ruch przyjazdowy, jak np. przemysły kreatywne w tym turystyka kreatywna. W szczególności dotyczy to tworzenia nowych i rozwoju istniejących, ukierunkowanych na obsługę ruchu turystycznego: działalności noclegowych, działalności gastronomicznych, działalności transportowych, wypożyczalni sprzętu, innego rodzaju placówek usługowych i handlowych.

– Tworzenie i zagospodarowanie szlaków turystycznych wraz z infrastrukturą towarzyszącą: Kierunek dotyczy ogółu działań mających na celu tworzenie i zagospodarowanie szlaków turystycznych, służących udostępnianiu walorów środowiskowych i kulturowych (potencjałów endogenicznych), oraz stanowiących infrastrukturę wzmacniającą atrakcyjność turystyczną danego obszaru.

– Tworzenie nowych i rozwój istniejących tras rowerowych o znaczeniu turystycznym i rekreacyjnym: Kierunek dotyczy ogółu działań mających na celu tworzenie i rozwój tras rowerowych oraz towarzyszącej im infrastruktury, istotnych dla udostępniania walorów środowiskowych i kulturowych (potencjałów endogenicznych), stanowiących infrastrukturę wzmacniającą atrakcyjność turystyczną danego obszaru, jak też istotnych dla zaspokajania potrzeb rekreacyjnych lokalnej społeczności.

Wśród sformułowanych celów można wskazać cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko, powiązany z dziedzictwem kulturowym regionu – „Artefakty przeszłości symbolem tożsamości regionalnej” – Projekt zakłada wyeksponowanie lokalnych i regionalnych wyróżników kulturowych (założenia rezydencjalne odgrywające w przeszłości ważną rolę w kreowaniu patriotyzmu i postępu, rewitalizację i zagospodarowanie, a także odbudowę miejsc, obiektów zabytkowych i pozostałości specyficznego dla regionu dziedzictwa kulturowego. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego – wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Projekt ma bezpośrednie przełożenia na zagadnienia rozwoju społecznego poprzez zachowanie, odnowę, przywracanie, eksponowanie przestrzeni i obiektów istotnych dla kształtowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej.

W Strategii nie zostały wskazane ani wyróżnione obiekty z terenu Gminy Papowo Biskupie. Nie wyznaczono także zadań bezpośrednio dla terenu gminy.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Projekt opracowania Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został przyjęty Uchwałą Nr XXIX/418/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 lutego 2021 r.

Jest to najważniejszy, obok strategii rozwoju województwa dokument, będący narzędziem planowania przestrzennego koordynującym zamierzenia rozwojowe samorządu na szczeblu wojewódzkim.

Kierunki polityki przestrzennej stanowią deklarację Samorządu Województwa do określonego sposobu postępowania dla realizacji i osiągnięcia przyjętych celów. Przyporządkowane kierunkom działania obejmują oprócz inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym przedsięwzięcia wynikające z obowiązujących w województwie dokumentów programowych. Dla ochrony zabytków wskazano: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej. Bogactwo przyrodnicze jak i różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego to potencjał możliwy do wykorzystania z uwzględnieniem zasad ochrony, dla rozwoju turystyki w regionie. Właściwe zagospodarowanie i ukierunkowana promocja działań turystycznych mogą przyczynić się do wzrostu konkurencyjności województwa. Działania zmierzające do kształtowania rozwoju turystyki na terenie województwa, mają na celu zaspokojenie potrzeb poznawczych zasobów dziedzictwa przyrodniczego i bogactwa kulturowego województwa jak również wzbogacenie oferty pozostałych form działalności turystycznej dla wzmocnienia konkurencyjności regionu. Ważnym elementem stanowiącym wypełnienie zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne zarówno o zasięgu ponadregionalnym jak i regionalnym. Kompleksowe zagospodarowanie szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wytyczanie i organizowanie nowych szlaków ma zapewnić stworzenie spójnego i sprawnego systemu, dla integracji obszarów turystycznych województwa i powiązań międzyregionalnych.

Działania województwa ukierunkowane będą na promocję cennych miejsc oraz unikatowych produktów turystycznych stanowiących wizytówkę regionu. Dla pełnego i sprawnego funkcjonowania oferty turystycznej województwa konieczne jest stworzenie spójnej sieci informacji turystycznej wykorzystującej nowoczesne technologie i lokalizowanej w miejscach koncentracji ruchu turystycznego.

W polityce województwa uwzględniono m.in.:

- wspomaganie rozwoju obiektów turystycznych i kulturalnych oraz rejonów turystycznych przy zapewnieniu dostępności komunikacyjnej i zachowaniu zasad ładu przestrzennego;
- wspieranie przedsięwzięć kompleksowego zagospodarowania szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wspomaganie inicjatyw tworzenia nowych szlaków;

- wspieranie przedsięwzięć turystycznego wykorzystania drogi wodnej E-40 i E-70 z Wielką Pętlą Wielkopolski;
- wspomaganie przedsięwzięć przy tworzeniu spójnego systemu dróg rowerowych wzdłuż istniejących i nowo projektowanych ciągów komunikacyjnych dla zwiększenia dostępności wybranych miejsc i poprawy bezpieczeństwa użytkowników;
- wspomaganie przedsięwzięć związanych z tworzeniem zintegrowanego systemu informacji turystycznej;
- promocję i przedsięwzięcia wspomagające dla tworzenia markowego wizerunku regionu na bazie.

Zalecenia:

- podejmowanie działań mających na celu odciążenie terenów przeinwestowanych turystycznie na rzecz wykreowania nowych obszarów turystycznych, których istniejące walory są dotychczas niedostatecznie wykorzystywane;
- tworzenie spójnej koncepcji rozwoju turystyki łączącej projekty poszczególnych gmin przy wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych oraz rozwoju bazy sportowej i rekreacyjnej;
- eksponowanie i czytelne oznakowanie obiektów zabytkowych i miejsc historycznych;
- podejmowanie działań dla koordynacji systemu szlaków turystycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego oraz w powiązaniu z województwami ościennymi;
- tworzenie warunków dla lokalizacji campingu i caravaningu.

• **Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025**

Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025 została przyjęta Uchwałą Nr 289/14 przez Zarząd Powiatu w Chełmnie z dnia 29 września 2014 r. Strategia to jeden z najważniejszych dokumentów przygotowywanych przez samorząd powiatu. Określa priorytety i cele polityki rozwoju społeczno-gospodarczego prowadzonego na obszarze Powiatu.

W Strategii wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków w poszczególnych gminach powiatu. Na terenie powiatu chełmińskiego występują liczne zabytki architektury, które reprezentują różne style architektoniczne, ze znaczną przewagą stylu gotyckiego. Oprócz zabytków nieruchomych na terenie powiatu chełmińskiego występują również miejsca pamięci związane z wydarzeniami I i II wojny światowej – pomniki i cmentarze. Część obiektów będących własnością gmin, którym brakuje środków finansowych na renowację zabytków, które uległy całkowitemu lub częściowemu zniszczeniu. W najlepszym stanie znajdują się obiekty, które zostały zaadaptowane do celów społecznych. Właściwe wyeksponowanie i promowanie istniejących zabytków jako dobra kultury powiatu i świadectwo ciekawej historii rodów dworskich, może stać się jednym z bodźców przyciągających na teren powiatu turystów.

Gmina Papowo Biskupie została scharakteryzowana jako atrakcyjna pod względem walorów turystycznych. pomimo wieku obiektów turystycznej bazy wypoczynkowej. Szansę na stworzenie w przyszłości bazy turystycznej stwarza przepięknie położone Jezioro Papowskie. Przez Papowo Biskupie przebiega czerwony szlak turystyczny – szlak „Zamków i miejsc martyrologii narodu polskiego” ze względu na istniejące w Papowie Biskupim ruiny zamku krzyżackiego z XIII w. i kościoła św. Mikołaja z XIV w., które wyróżniono jako najcenniejsze zabytki na obszarze gminy.

W Strategii scharakteryzowano zagadnienie turystyki na terenie powiatu. Jest to obszar atrakcyjny turystycznie, który obfituje w liczne osobliwości przyrodnicze oraz cenne obiekty kulturowe, będące pozostałością wielowiekowej, bogatej historii ziemi chełmińskiej. Przy podjęciu odpowiednich działań inwestycyjnych w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej teren powiatu może stać się atrakcyjnym miejscem do wypoczynku oraz uprawiania aktywnej turystyki. Atutami powiatu mogącymi sprzyjać rozwojowi turystyki są:

- korzystne położenie w aspekcie historycznym – historyczna Ziemia Chełmińska;
- korzystne położenie z punktu widzenia osi hydrograficznej, którą tworzy rzeka Wisła oraz jej dopływy: rzeka Browina oraz Kanał Starogrodzki;
- walory i zasoby ekologiczne w postaci rezerwatów i pomników przyrody;
- zabytki kultury materialnej (kościół, zespoły pałacowo-parkowe, wykopaliska archeologiczne);

- imprezy kulturalne o znaczeniu regionalnym i krajowym organizowane przez poszczególne gminy powiatu;
- baza sportowo-rekreacyjna (basen, boiska, sale gimnastyczne, ścieżki rowerowe, liczne miejsca do grilla i wypoczynku);
- istniejąca baza noclegowa, tj. hotele, kwatery prywatne, gospodarstwa agroturystyczne.

Wśród wyznaczonych celów operacyjnych nie wyznaczono celów operacyjnych, które bezpośrednio dotyczą obszaru ochrony i opieki nad zabytkami.

• Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego

Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego została przyjęta Uchwałą Nr 5/18 Komitetu Sterującego Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego z dnia 2.10.2018 r. To dokument, który zawiera syntetyczną diagnozę, cele rozwojowe, wskaźniki do osiągnięcia w obszarze, priorytety inwestycyjne, tryb i zasady wyboru projektów, listę przedsięwzięć przewidzianych do realizacji, instrumenty realizacji, system wdrażania i monitorowania. W skład Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego Powiatu Chełmińskiego wchodzi 7 gmin, w tym Gmina Papowo Biskupie.

W Strategii zamieszczono wykaz obiektów zabytkowych z terenu Powiatu Chełmińskiego wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Podkreślono, że rozwojowi sektora turystycznego sprzyja duża atrakcyjność terenu powiatu pod względem przyrodniczym, historycznym i kulturalnym. Są to m.in. zabytki materialne, przyrodnicze obszary chronione, Wisła, jeziora, pomniki i rezerваты przyrody. Turystyka może stać się poważną szansą rozwojową pod warunkiem zrealizowania wielu nowych inwestycji i skutecznej promocji.

Wśród obszarów problemowych wymagających rewitalizacji zgłoszonych przez samorządy wskazano m.in. gminę Papowo Biskupie. Jako obszary problemowe wymagające rewitalizacji wskazano tereny popegeerowskie z terenu gminy, w których szczególnie widoczne jest ubóstwo i problemy społeczne. W sferze materialnej rewitalizacji wymagają w głównej mierze zabytkowe pałace i parki przydworskie. Przyczyny wskazania obszaru jako problemowy to: patologie; ubóstwo; bezrobocie; rodziny wielodzietne. Gmina nie posiada i nie planuje sporządzenia programów rewitalizacyjnych.

W dokumencie przedstawiono priorytety inwestycyjne stanowiące uszczegółowienie celów. Celom strategicznym przyporządkowane cele operacyjne pełniące rolę priorytetów inwestycyjnych, wynikających z dokonanej diagnozy i warsztatów. Przedstawiono metody realizacji celów, zasięg terytorialny działań oraz wskaźniki dla poszczególnych celów. Dla działań związanych z obszarem dziedzictwa kulturowego regionu wskazano m.in.:

Cel strategiczny nr II. ROZWÓJ GOSPODARCZY GENERUJĄCY NOWE MIEJSCA PRACY.

Priorytet inwestycyjny/cel operacyjny: II.3. Rozwój oferty usług w sektorze turystycznym.

Przedsięwzięcia rozwijające i promujące ofertę turystyczną ORSG:

- Zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i historycznego;
- Wsparcie rewitalizacji cennych zabytków o cennych walorach przyrodniczych i architektonicznych.

Dla terenu gminy Papowo Biskupie przedstawiono następujące propozycje projektów rezerwowych:

1. Podkreślenie walorów historyczno-kulturowych kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja Papowie poprzez ich iluminację;
2. Prace konserwatorskie na ruinach zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

- **Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Plan ochrony zabytków Gminy Papowo Biskupie na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany w 2005 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Papowo Biskupie**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Papowo Biskupie zostało przyjęte Uchwałą Nr IV/19/15 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 26 stycznia 2015 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych

W Studium szczegółowo przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W dokumencie podkreślono, że dla prowadzenia właściwej ochrony zabytków na terenie gminy Papowo Biskupie należy opracować studium wartości kulturowych zawierające szczegółową analizę zachowanych wartości kulturowych oraz wytyczne dotyczące ich ochrony. Niniejsze opracowanie byłoby też dobrym atutem do ubiegania się o dofinansowanie ochrony zabytków (w tym m.in. remonty, prace porządkowe, promocja wartości kulturowych gminy) ze środków unijnych. Bardzo ważne jest prowadzenie szerokiej działalności informacyjnej wśród lokalnej społeczności, uświadamianie o posiadanych wartościach kulturowych gminy oraz prowadzenie działań promujących.

Wyznaczone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

– Założenia dworsko-parkowe – podlegają ochronie jako kompleksy o wartości zabytkowej, a parki także przyrodniczej i ekologicznej, o dużych walorach krajobrazowych. Ochroną objęte są wszystkie elementy historycznej struktury przestrzennej tj. pałac lub dwór, park, zespół zabudowań gospodarczych, zespół czworaków oraz pozostałe obiekty i elementy zagospodarowania terenu, układ dróg, ogrodzenia i bramy. W procesie przekształceń własnościowych należy przestrzegać zasady integralności zabytkowych założeń dworsko i pałacowo-parkowych. Obowiązuje zakaz parcelacji bądź innego dzielenia parków, a w przypadku występowania różnych użytkowników – dążenie do scalenia i ustanowienia jednego zarządcy. Dopuszczalne jest lokalizowanie na ich terenie budynków, wprowadzanie infrastruktury technicznej (urządzeń i sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych, energetycznych itp.), niwelacje ziemne bądź zmiana warunków środowiska np. melioracje należy przeprowadzać tak, aby nie powodować zanikania stawów stanowiących ważny element parków. Zlokalizowane na terenach parków budynki, budowle lub urządzenia, kolidujące z funkcją parku, należy przewidzieć do likwidacji, dyslokacji poza teren parku. Zmiany użytkowania, adaptacje i remonty budynków wchodzących w skład zespołów tj. dworu, zabudowań gospodarczych i czworaków,

a także rewaloryzacja parków powinny być poprzedzone opracowaniem specjalistycznych dokumentacji zagospodarowania przestrzeni konsultowanymi z właściwymi służbami ochrony zabytków.

– Cmentarze – utrzymanie istniejących historycznych cmentarzy w zachowanej formie, w szczególności cennych nagrobków, zadrzewień i ogrodzeń. Prowadzenie bieżących prac porządkowych oraz konserwacje i renowacje powinny opierać się o specjalistyczne opracowania konsultowane z właściwymi służbami ochrony zabytków. Teren nieczynnego cmentarza w Dubielnie powinien zostać utrzymany jako teren zieleni i oznakowany, np. w formie tablicy z rysem historycznym.

– Ruiny zamku – powinny być zachowane w obecnej formie i stanowić atrakcję turystyczną gminy. Zamek wymaga przeprowadzenia prac porządkowych oraz zabezpieczających obiekt jako trwałą ruinę. Ważne jest również uporządkowanie terenów przyległych do zamku, w tym terenów założenia pałacowo-parkowego, w szczególności likwidacja zabudowy substandardowej oraz uporządkowanie i odtworzenie zieleni.

– Pozostałe obiekty architektury i techniki – zachowanie obiektów w dobrym stanie technicznym, dążenie do odtworzenia historycznego wyglądu zabytkowych obiektów. Ważnym zadaniem gminy jest wsparcie właścicieli obiektów przez pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych na remont oraz prowadzenie działań promocyjnych. Należy również chronić malownicze przydrożne kapliczki charakterystyczne dla wiejskiego krajobrazu gminy.

– Stanowiska archeologiczne – dzielą się na dwie grupy z uwagi na zróżnicowane warunki ochrony konserwatorskiej: stanowiska eksponowane, posiadające własną ekspozycję terenową – grodziska w Jeleńcu i Żyglądzie podlegają bezwzględnej ochronie z zakazem jakichkolwiek ingerencji w substancję stanowiska, oraz stanowiska nieeksponowane, nie posiadające ekspozycji terenowej – tereny przez nie zajmowane są dostępne na cele inwestycyjne pod warunkiem uprzedniego przeprowadzenia badań archeologicznych, których formę określają właściwe służby ochrony zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Papowo Biskupie ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Papowo Biskupie jest to gmina wiejska, usytuowana w granicach powiatu chełmińskiego, w środkowo-zach. części województwa kujawsko-pomorskiego, Pod względem administracyjnym graniczy: od półn. z gminą Stolno, od półn.-wsch. z gminą Lisewo, od połd. i połd.-wsch. z gminą Chełmża oraz od zachodu z gminą Kijewo Królewskie.

Gmina dzieli się na 8 sołectw, obejmujących łącznie 14 miejscowości. W skład gminy wchodzi następujące sołectwa: Dubielno, Firlus, Folgowo, Jeleniec, Niemczyk, Papowo Biskupie, Zegartowice, Żygląd oraz miejscowości Fałęcin, Kucborek, Nowy Dwór Królewski, Staw, Storlus, Wrocławki. Siedzibą gminy jest Papowo Biskupie.

Obszar gminy leży na prowincji Niż Środkowoeuropejski, podprowincji Pojezierze Południowobałtyckie, na obszarze makroregionu Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego, w mezoregionie Pojezierze Chełmińskie. Znajduje się w obrębie Wysoczyzny Chełmińskiej.

Obszar gminy usytuowany jest w dorzeczu dolnej Wisły, w zlewniach jej dwóch dopływów: zach. i połd. część gminy znajduje się w zlewni Browiny, zwanej także Frybą (częściowo w zlewni Strugi Papowskiej – dopływu Browiny), natomiast półn. i wsch. część gminy leży w zlewni Kanału Głównego, a ściśle jego dopływu – Strugi Żaki. W zach. części gminy znajduje się jezioro Papowskie.

Lasy na terenie gminy zajmują łącznie powierzchnię 37 ha, co stanowi zaledwie 0,5% ogólnej powierzchni gminy. Znajdują się głównie w dolinie Browiny. Natomiast na obszarze gminy licznie występują się parki podworskie w miejscowościach: Dubielno (0,6 ha), Fałęcin (2,8 ha), Jeleniec (2,8 ha), Kucborek

(1,3 ha), Młynsk (0,5 ha), Niemczyk (1,3 ha), Nowy Dwór Królewski (2,0 ha), Papowo Biskupie (2,44 i 1,5 ha), Staw (1,3 ha), Storijs (1,5 ha), Wrocławki (1,62 ha), Zegatowice (2,7 ha) i Żygląd (1,0 ha).

Na terenie gminy występują pomniki przyrody: najczęściej są to pojedyncze, wiekowe drzewa lub ich skupienia. Ponadto występują ciągi szpalerowych zadrzewień wzdłuż dróg m.in. Zegartowice-Papowo, Papowo-Dubielno, Papowo-Firlus.

• KULTURA i TURYSTYKA

Główną jednostką prowadzącą działalność kulturalną na obszarze Gminy Papowie Biskupim jest Gminny Ośrodek Kultury (GOK), w ramach którego działają różne koła zainteresowań, zespoły, kluby i teatry. GOK jest inicjatorem wielu imprez i festynów, które odbywają się na terenie gminy, a także organizatorem zajęć dla dzieci i młodzieży w trakcie wakacji letnich i zimowych. Znaczącą rolę w życiu kulturalnym gminy odgrywa również Koło Gospodyń Wiejskich, które organizuje różnego rodzaju pokazy m.in. sztuki kulinarnej, układania bukietów, stroików świątecznych, a także szkolenia i kursy. Ponadto w Papowie Biskupim ma swoją siedzibę Gminna Biblioteka Publiczna, której filia działa też w Dubielnie.

Jedynymi elementami zagospodarowania turystycznego na terenie gminy są oznakowane szlaki turystyczne: czerwony Chełmno-Kornatowo oraz dwa żółte Firlus-Ryńsk oraz Papowo Biskupie-Chełmża

5.2.2. Rys historyczny gminy

Historia Gminy Papowo Biskupie jest bogata i różnorodna, o czym świadczą obiekty w krajobrazie gminy oraz potwierdzają liczne źródła historyczne. Niewątpliwie przeszłość gminy jest silnie związana z ziemią chełmińską.

W najstarszych dokumentach nazwa miejscowości występuje jako Papouo (1222 r.), Papowe (1284 r.), Popow (1326 r.), Papav lub Papaw (1327 r.) i Pfaffendorf (1554 r.). Nie jest znana dokładnie etymologia tej nazwy. Z dokumentów wynika, że pojawiła się ona w chwili przejścia na własność duchowną – biskupów płockich. Przydomek „biskupie” Papowo otrzymało po 1505 r., kiedy przeszło na własność stolicy biskupstwa chełmińskiego. Od tego momentu zaczyna być upowszechniana nazwa Papowo Biskupie.

Pierwsza wzmianka o miejscowości Papowo pochodzi z dnia 5 sierpnia 1222 r. Dotyczy ona przekazania miejscowości przez biskupa płockiego Gedko – biskupowi Chrystianowi. Dla ułatwienia działalności misyjnej w Prusach, książę Konrad M. nadał część Ziemi Chełmińskiej biskupowi Chrystianowi, a pozostałą część Zakonowi Krzyżackiemu w 1228 r. Już na początku swojego panowania Krzyżacy wybrali na ośrodek administracyjny osadę Papowo. Na pocz. lat 80-tych XIII w. utworzyli Komturię Papowską i rozpoczęli budowę zamku, którą ukończono na przełomie XIII/ XIV w. Zamek otoczony był dwiema fosami (siedziba komturstwa, później wójtostwa zakonnego). Mieściły się w nim: kapitułarz, kaplica, refektarz, pokoje mieszkalne na pierwszym piętrze oraz spichlerze w ostatniej kondygnacji. Przy zamku znajdowało się przedzamcze z budynkami administracyjnymi i gospodarczymi. W czasie, w którym powstał zamek, w Papowie powstał także kościół murowany pw. św. Mikołaja. Niewątpliwie na terenie miejscowości istniały także inne zabudowania mieszkalno-gospodarcze m.in.: karczma, kuźnia oraz młyn z wiatrakiem. Papowo przeżywało w tym okresie prawdziwy rozkwit.

Papowo było siedzibą Komtura do czasu bitwy pod Grunwaldem. Po bitwie grunwaldzkiej Krzyżacy utworzyli w Papowie prokuratorię. Koniec działania prokuratorii papowskiej jest ściśle związany z wybuchem wojny trzynastoletniej w 1454 r. Ma to związek z działalnością Związku Pruskiego. Po II pokoju toruńskim w 1466 r. Ziemia Chełmińska wróciła w granice Królestwa Polskiego.

Przez kilkadziesiąt lat Papowo wraz z okolicznymi osadami wchodziło w skład dóbr królewskich – do 1505 r. było siedzibą starosty. W skład Starostwa wchodził najprawdopodobniej dawny obszar Komturii. Starostami papowskimi byli m.in.: Gabriel Bażyński (lata 1458-1474), Jan Bażyński (ok. 1476 r.), Bartłomiej Trostha (ok. 1502 r.), Franciszek Esken (ok. 1503 r.) Warto dodać, że Starostwo Papowskie wchodziło w skład województwa Chełmińskiego i funkcjonowało do 1505 r.

Istotnym wydarzeniem było nadanie w dniu 26 maja 1505 r. przez Króla Aleksandra Jagiellończyka Papowa wraz z podległym mu okręgiem biskupowi chełmińskiemu - Mikołajowi Charapickiemu. Od tego momentu ziemie te weszły w skład dóbr stołowych biskupów chełmińskich. W porównaniu do okresu średniowiecza, pozycja Papowa mocno podupadła, ale nadal podtrzymywany jest charakter gospodarczy.

Ziemie wchodzące w skład własności biskupiej, podzielone były na tzw. klucze. Początkowo Papowo wchodziło w skład klucza starogrodzkiego. Z upływem czasu jednak grupę wsi związanych z Papowem wydzielono i utworzono klucz papowski, w skład którego weszły wsie: Chrapice, Dubielno, Dziemiony, Folgowo, Nowy Dwór, Papowo Biskupie, Staw, Trzebcz Królewski, Zegartowice.

Wskutek I rozbioru Polski Ziemia Chełmińska w całości weszła do państwa pruskiego. Dawne Prusy Królewskie nazwano Prusami Zachodnimi. Ziemia Chełmińska znalazła się w składzie prowincji ze stolicą w Kwidzynie. Rząd pruski skonfiskował dobra kościelne i tak przestał istnieć klucz papowski w dobrach biskupa. Obszar dzisiejszej gminy znalazł się w powiatach: chełmińskim i toruńskim. Przez cały XIX w. ludność czynem manifestowała swój patriotyzm i przywiązanie do polskości.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Papowo weszło w skład województwa Pomorskiego, ze stolicą w Toruniu. Podział administracyjny w stosunku do okresu zaborów nie uległ zmianie i nadal część wsi, wchodzących w skład dzisiejszej gminy, przypadła powiatowi chełmińskiemu, część toruńskiemu. Okres międzywojenny był gwałtownym rozwojem cywilizacyjnym dla obszaru gminy.

Po wojnie przywrócono województwo pomorskie. Wprowadzono nowy podział administracyjny. Papowo zostało ośrodkiem gminnym do 1954 r. Rok 1959 przynosi połączenie gromady w Firlusie i Papowie. Organem władzy stało się wówczas Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej. W 1973 r. przywrócono gminy, a dwa lata później zlikwidowano powiaty i wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny. Gmina Papowo Biskupie była jedną z 49 gmin nowo – powstałego województwa toruńskiego. W granicach gminy znalazły się wsie: Dubielno, Fałęcin, Firlus, Folgowo, Jeleniec, Kucborek, Niemczyk, Nowy Dwór Królewski, Papowo Biskupie, Staw, Storlus, Wrocławki, Zegartowice i Żygląd.

Zasadnicze zmiany przyniósł pocz. lat 90-tych. Reforma w 1997 r. przywróciła powiaty i gmina znalazła się w granicach województwa kujawsko-pomorskiego utworzonego z połączenia trzech województw – bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego.

Poniżej przedstawiono zarys historii poszczególnych miejscowości Gminy Papowo Biskupie:

Dubielno – dawne nazwy miejscowości: Dubel, Tubelle (1341 r.), Dubelno (1570 r.), Dubeln (1910 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1341 r. W średniowieczu wieś należała do komturstwa, następnie do prokuratorstwa papowskiego. W 1505 r. miejscowość należała do dóbr stołowych biskupów chełmińskich. W 1757 r. właścicielem wsi był Florian Elzanowski. W 1772 r. wieś przeszła do pruskich domen królewskich. W okresie międzywojennym właścicielem majątku dworskiego był Ferdynand Butzmann, który w 1936 r. wybudował pałac. Właścicielem majątku był również Leon Czarliński (1835-1918).

Fałęcin – dawne nazwy miejscowości: Polanche ? (1222 r.), Dietterichsdorff, Ditterichsdorff (1438 r.), Fallenztin (1510 r.), Valenczino (1528 r.), Falenczin (1789 r.), Dietrichsdorf (1866 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1222 r., kiedy prawdopodobnie Konrad Mazowiecki nadał biskupowi Chrystianowi wieś Fałęcin, którą posiadał wcześniej (koniec XII w.) Komes Żyra. W czasach krzyżackich wieś należała do komturstwa, a następnie prokuratorstwa papowskiego. W 1505 r. wieś przeszła na własność biskupów chełmińskich. Późniejsi właściciele to: 1570 r. Łukasz Głuchowski, 1697 r. Fałęcki, Kruczyński, 1755 r. Wolski, 1789r. Rutkowski, 1794 r. Szydłowski, 1802r. Piniński, 1905 r. Jordan von Krocher, 1909 - 1934 r. Karl Strebe, 1934-1945 r. Hans Strebe. Po II wojnie światowej ziemia przeszła na własność Zakładu Rolnego w Zegartowicach.

Firlus – dawne nazwy miejscowości: Fedelhusen (1411 r.), Firlusz (1525 r.), Ferliusz (1525 r.), Firlis (1525 r.).

Pierwsze informacje w źródłach pisanych pochodzą z 1411 r. Pierwszy imienny spis ludności pochodzi z 1773 r. Miejscowość liczyła wtedy 67 osób.

Folgowo – dawne nazwy miejscowości: Hillebrandisdorff (1438 r.), Hylmensdorff (1438 r.), Hildebrandisdorff (1438 r.), Folgowo (1570 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1438 r. W późnym średniowieczu wieś należała do klucza papowskiego. W 1438 r. Folgowo musiało płacić czynsz do zakonu krzyżackiego. Później wieś należała do powiatu chełmińskiego. W 1446 r. wieś występowała w sporze o utrzymanie rowu nawadniającego. W 1505 r. przeszła na własność biskupów chełmińskich. W 1773 r. był pierwszy spis ludności w miejscowości. Wieś wtedy liczyła 74 osoby. W czasie II wojny światowej zginął mieszkaniec wsi Stanisław Łęgowski (urodzony w 1882 r.). Miejscowość należała do klucza papowskiego.

Jeleniec – dawne nazwy miejscowości: Gelencz, Gelen (1222 r.), Jeleniecz (1570 r.), Gelens (1866 r.).

Na obszarze wsi już w wczesnym średniowieczu na wyspie znajdowała się osada. Pierwsza wzmianka w źródle pisanym o miejscowości pochodzi z 1222 r. Pod koniec XII w. wieś należała do wojewody mazowieckiego Żyry. W 1222 r. Konrad I Mazowiecki przekazał wieś do biskupa Chrystiana. W latach 1423-1424 wieś była podzielona na kilka własności rycerskich. W czasach zaborów należała do powiatu chełmińskiego. W okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej właścicielami majątku w Jeleńcu była rodzina Winter. Wcześniej właścicielką była Małgorzata Bischoff. Po II wojnie światowej ziemię przejął Skarb Państwa.

Kucborek – dawne nazwy miejscowości: Kucbork (folwark; 1725 r.), Kuczborek al. Papowo (1877 r.), Paulshof (1883 r.), Paulshof (1887 r.).

Wieś powstała w średniowieczu. Obszar miejscowości przez wiele wieków należał do Papowa Biskupiego. Były to tak zwane wolne dobra sołtysie. Dopiero od 1877 r. wieś zaczęła występować jako samodzielna miejscowość pod nazwą Paulshof. Właścicielami późniejszego obszaru Kucborka byli: do 1772 r. Michał Nawrocki, od 1796 r. Andrychowicz, od 1822 r. Johann Menna, od 1840 r. Franz August Schutze, od 1843 r. Adolf Stoboy, od 1850 r. Carl Adolf Stoboy, od 1892 r. Hugo Meyer. Przed wojną wieś i znajdujący się w niej dwór należały do kapitana Andrzejewskiego. Po I wojnie światowej Piłsudzki podarował ziemię majorowi Bronisławowi Grucy. Po II wojnie światowej (do 1954 r.) ziemię dzierżawiła Spółdzielnia Produkcyjna w Papowie Biskupim. Po 1954 r. teren ten kupił Bogdan Domiracki. Rodzina Domirackich mieszka we wsi do dziś.

Niemczyk – dawne nazwy miejscowości: Bartilnicz, Bartilwicz (1423-1424), Barthlomeicz (1570 r.).

Pierwsza wzmianka w źródle pisanym pochodzi z lat 1423-1424. W średniowieczu Niemczyk leżał w granicach komturstwa, później do prokuratorstwa papowskiego. Była to własność rycerska. Późniejszymi właścicielami miejscowości byli: Niemcz (1570 r.), Pieczewski, Żegleński, Głuchowski (1667 r.), Szczuka (1746 r.), Gąsiorowski (1795 r.), Wangenheim (1806 r.). Od XIX w. do 1945 r. właścicielami wsi była rodzina Witte. Później Niemczyk został upaństwowiony.

Nowy Dwór Królewski – dawne nazwy miejscowości: Nuwenhof (1398 r.), Nuwenhuf, Nuwemhoff, Koenigliche Neuho.

Po raz pierwszy wzmiankowana w 1398 r. W średniowieczu wieś należała do komturstwa, później prokuratorstwa papowskiego, tworzyła z pobliskimi miejscowościami tzw. klucz papowski. W latach 1398-1421 mieścił się tu folwark Zakonu Krzyżackiego. Od 1505 r. wieś była własnością biskupów chełmińskich. Od 1772 r. wieś przeszła pod własność Prus Zachodnich, w departamencie kwidzyńskim. W czasie rozbiorów Polski znajdowała się w powiecie chełmińskim. W XIX w. nastąpiło wybrukowanie i utwardzenie dróg. W tym czasie cała miejscowość należała do rodziny Wittów (wraz z Niemczykiem). Po I wojnie światowej miejscowość otrzymał w spadku Gerhard. Po II wojnie światowej folwark należący wcześniej do Gerharda Witte znacjonalizowano i przedzielono do Państwowego Funduszu Ziemi.

Staw – dawne nazwy miejscowości: Stabe (1398 r.), Stab, Stebin, Stob, Staw (1602 r.).

W okresie V wieku p.n.e. byli już mieszkańcy na terenach wsi, na co mogą wskazywać ślady grobowców. Do XV w. była to wieś czynszowa w komturstwie papowskim. W czasach zaborów działała szkoła.

Storlus – dawne nazwy miejscowości: Storloes (1255 r., 1409 r.), Stulitz (ok. 1400 r.), Sturluz, Storschewal, Starczewald, Storlusz (1570 r.).

Wzmiankowana po raz pierwszy w 1255 r. Nazwa miejscowości pochodzi od brata Zakonu Krzyżackiego Henryka Storluz, który w 1246 r. był jej właścicielem. W średniowieczu wieś ta należała do komturstwa starogrodzkiego. W 2 poł. XIX w. część wsi przyłączono do miejscowości Jeleniec. W okresie zaborów wieś leżała na obszarze powiatu toruńskiego. Po II wojnie światowej wieś została upaństwowiona. We wsi znajduje się dwór, wybudowany w XIX w. w stylu secesyjnym.

Wrocławki – dawne nazwy miejscowości: Razlay, Raczlai, Raraczh, Raracz, Ratzansdorff (1251 r.), Wroczlawki (w 1570 r.), Wroczlawken.

Pierwsze ślady życia ludzi w miejscowości pochodzą z neolitu. Na terenie wsi odkryto fragmenty ceramiki i krzemieni. Pierwsza wzmianka o miejscowości występuje prawdopodobnie w 1251 r., kiedy to biskup chełmiński Heidenreich nadaje kapitule katedralnej w Chełmży wieś Wrocławki. Potwierdza to w 1264 r. biskup Fryderyk von Hausen. Od 1772 r. wieś należała do rządu pruskiego. W 1921 r. Wrocławki zostały kupione przez Bronisława Wojnowskiego i jego żonę Czesławę z Wierzbnińskich. Do upaństwowienia w 1949 r. majątek jest własnością rodziny Wojnowskich. Jedynie w czasie II wojny światowej był własnością niemiecką. Wtedy właścicielem wsi był Hartwig Peterson.

Zegartowice – dawne nazwy miejscowości: Segehardsdorff, Segirsdorff (1405 r.), Zygaertowice (1522 r.), Ziegartowice (1522 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1405 r. W średniowieczu wieś była własnością rycerską i leżała w granicach komturstwa, następnie do prokuratorstwa papowskiego. Po drugim pokoju toruńskim w 1466 r. została królewską częścią dzierżawioną, m.in. przez toruńskich mieszczan. Jeden z nich, Bertold Trost, stał się jej właścicielem i w 1522 r. podarował Zegartowice biskupom chełmińskim. W 1570 r. wieś przeszła w prywatne ręce Krzysztofa Zegartowicza, następnie Feliksa Rudnickiego, później rodziny Szelińskich, Nieweszyńskich i innych. W 1947 r. majątek upaństwowiono tworząc PGR.

Żygląd – dawne nazwy miejscowości: Segenande (1423-1424), Zygländ (1570 r.), Ygląd, Zygląd, Zeigland, Segeland, Zyglond.

W ok. 1423 r. wieś była w posiadaniu rycerzy. W 1570 r. stała się własnością szlachecką i należała do kilku szlachciców, zmieniając co jakiś czas właścicieli. W 1944 r. posiadłości przejęła Rzesza Niemiecka, w 1946 r. obszar dworski przeszedł na własność Skarbu Państwa Polskiego.

5.3. Krajobraz kulturowy gminy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Pod względem struktury zabudowy w gminie Papowo Biskupie widoczne jest duże zróżnicowanie zarówno w obszarze gminy, jak i w obrębie poszczególnych jednostek osadniczych. Wysokość budynków oraz technologia wykonania jest zróżnicowana. Trudno jest również wyróżnić charakterystyczny styl. Na obecne ukształtowanie i formę zabudowy duży wpływ miał rolniczy charakter gminy. Generalnie jednak w całej gminie dominuje zabudowa zagrodowa, uzupełniona sporadyczną zabudową mieszkaniową jednorodzinną.

Pod względem potencjału gospodarczego obserwuje się zróżnicowanie poziomu w poszczególnych wsiach. Najwięcej zabytków znajduje się na terenie dawnych założeń folwarcznych, gdzie przetrwały do dziś dwory oraz część zabudowy mieszkalnej (czworaki, sześcioraki) i gospodarczej (spichlerze, obiekty inwentarskie). W zasobach kulturowych gminy zachowały się też obiekty techniki takie jak kuźnia czy obiekty kolejowe. Poza tym budynki mieszkalne tzw. poniatówki.

Historia gminy znacząco wpłynęła na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych, czego przykładem są dawne zabudowania folwarczne, pałace, dwory z pozostałościami zespołów parkowych oraz gospodarstwa gburkie. Na 14 miejscowości gminnych tylko w jednej – w Fogłowie, nie wybudowano nigdy zespołu dworskiego ani folwarku. Niemniej można tutaj zaliczyć pozostałości takiego zespołu w miejscowości Młyniec, która dziś stanowi część Folgowa.

Ciekawymi obiektami są piwnice: przy plebanii i przy zamku, ruiny młyna oraz figurki i krzyże na skrajach miejscowości, pochodzące z XIX w. i pocz. XX w. Przedmioty te są nie tylko ważnym elementem historii gminy, ale stanowią nieodłączny kawałek jej wyjątkowego krajobrazu.

5.3.1. Dziedzictwo materialne Gminy Papowo Biskupie – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Papowo Biskupie

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Papowo Biskupie należą:

• UKŁAD RURALISTYCZNY

Historyczny układ ruralistyczny Papowa Biskupiego – typ wielodrożnica, czas powstania pocz. XIII w. To duża wieś o zwartej lub luźnej zabudowie, powstająca wzdłuż kilku ciągów komunikacyjnych (ulic), ale o nieregularnym kształcie, jedna z wczesnych form słowiańskiej zabudowy wsi.

Papowo Biskupie znajduje się 13 km na płn. od Chełmży, na skrzyżowaniu dróg łączących Folgowo z Kucborkiem i Dubielno z Zegartowicami. W zach. części wsi jezioro.

Wzdłuż drogi z Kucborka do Folgowa znajduje się najwięcej historyczne zabudowy oraz dwie dominanty: kościół parafialny pw. św. Mikołaja oraz ruiny zamku krzyżackiego, na wzgórzu przy ww. drodze.

• OBIEKTY SAKRALNE

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja, Papowo Biskupie – kościół i parafia w Papowie Biskupim wchodziły w skład diecezji chełmińskiej. Nie jest znana dokładna data budowy kościoła. Pierwsza wzmianka w źródle pisanym o tym, że w Papowie istniało probostwo pochodzi z 1284 r. Wzmianka o proboszczu wskazuje na to, że w Papowie musiał znajdować się kościół. Nie można jednak stwierdzić, czy był to kościół murowany, który przetrwał do dzisiaj. Najprawdopodobniej w Papowie znajdował się początkowo kościół drewniany. Utworzenie przez Krzyżaków w Papowie ośrodka administracyjnego wpłynęło na pewno na budowę nowego kościoła. Przyjmuje się, że powstał ok. 1300 r. Ostatnia wzmianka o średniowiecznej parafii papowskiej pochodzi z 1445 r. Około 1590 r. na cmentarzu przy kościele wybudowano kaplicę św. Huberta, patrona myśliwych. W kaplicy cmentarnej znajdował się obraz świętego, namalowany w 1676 r. (zachował się do dnia dzisiejszego). Kaplica spełniała, obok funkcji miejsca kultu św. Huberta oraz rolę kostnicy. W 1768 r. została dobudowana od strony pld. kościoła boczna kaplica, do której przeniesiono kult św. Huberta. Kaplica cmentarna prawdopodobnie podupadła albo została zniszczona. Około poł. XVIII w. wzniesiono dolną część wieży. W 1773 r. kościół zmienił swój wygląd. Kiedy proboszczem był ks. Andrzej Wielandt w 1841 r. została dobudowana z drewna górna część wieży. Kościół był dwukrotnie restaurowany: w 1882 r. i 1906/1907 r. Działania wojenne, szczególnie zimą 1945 r., doprowadziły do częściowego zniszczenia kościoła – uszkodzeniu uległy dach, wieża i całe sklepienie kościoła. W 1946 r. zaczęto usuwać szkody wojenne. Najpierw przystąpiono do odbudowy dachu kościoła, następnie w latach 1951-1952 odnowiono całe wnętrze. Kolejny remont dachu miał miejsce latach 1975-1980.

Kościół wraz z teren przykościelnym utoczony kamienno-ceglanym murem, usytuowany w centrum wsi, po zach. stronie drogi z Papowa do Chełmna.

Budowla gotycka z przełomu XIII/XIV w. w XVIII w. powiększony o wieżę i kaplicę św. Huberta. Kamienno-ceglany, z dodatkiem tynku. Ściany kaplicy ceglane, otynkowane. Górne kondygnacje wieży wzniesione w konstrukcji szachulcowej, oszalowane; wewnętrzne lica ścian otynkowane. Kościół orientowany, salowy, założony na planie wydłużonego prostokąta, z przylegającą od półn. kruchtą boczną wraz z zakrystią, kwadratową wieżą od zach. oraz dobudowaną od strony połd. prostokątną kaplicą. Korpus nawowy, nakryty wysokim, dwuspadowym dachem, Kaplica św. Huberta nakryta niższym, trzyspadowym dachem, zakrystia dachem pulpitowym, czterokondygnacyjna wieża zwieńczona namiotowym hełmem, przechodzącym w stożek, pod kaplicą niedostępna krypta. Wieżba dachowa drewniana, o konstrukcji krokwiowo-jętkowej. Dach kryty dachówką ceramiczną, na wieży gont.

Wnętrze nakryte pozorną kolebką, w kaplicy sklepienie kolebkowe z lunetami. Kościół poddawany wielu remontom i renowacjom służy parafianom w nieco zmienionym od pierwotnego kształcie. Głównymi zmianami przeprowadzonymi w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat było usunięcie belek stropowych wewnątrz kościoła oraz budowa murowanej wieży na fundamentach i podstawie pierwszego piętra – wieży starej drewnianej.

Wyposażenie późnobarokowe i rokokowe z XVIII w. Trzy rzeźby późnogotyckie z I ćw. XVI w. – Madonny z Dzieciątkiem w ołtarzu głównym, św. Barbary i św. Katarzyny przy wejściu do kaplicy św. Huberta, dwie chrzcielnice kamienne średniowieczne, w kaplicy obraz św. Huberta z 1676 r. W nawie świecznik w kształcie głowy jelenia, tzw. meluzyna. Na wieży jeden z najstarszych dzwonów na Ziemi Chełmińskiej, pochodzący z ok. 1370 r.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

• INNE ZABYTKI NIERUCHOME

Ruiny zamku krzyżackiego, Papowo Biskupie – zamek powstał w końcu XIII w. (gród wzmiankowany w 1279 r.) jako siedziba komturów krzyżackich w latach 1287-1421, później wójta krzyżackiego. W 1454 r. z polecenia Związku Pruskiego zdobyty przez mieszczan toruńskich, którzy wzięli tu do niewoli wielkiego marszałka Zakonu oraz komturów gdańskiego i grudziądzkiego. W tym samym roku król Polski Kazimierz Jagiellończyk nakazał rozbórkę zamku. Zamek został jednak w 1458 r. opanowany przez Krzyżaków, następnie odbity przez wojska królewskie pod dowództwem kasztelana poznańskiego Piotra z Szamotuł; wówczas spalony. Od 1458 r. w posiadaniu wojewody chełmińskiego, Gabriela Bażyńskiego. W 1472 r. obradował tu sejmik pruski. W latach 1502-1772 zamek był własnością biskupstwa chełmińskiego. Kolejne zniszczenia przyniosła rozbórka kamienia w XVII w., służącego jako budulec dla powstającego seminarium duchownego w Chełmży oraz w XIX w. przez miejscową ludność. Od XVII w. w ruinie, konserwowany m.in. w 1931 r.

Zamek wzniesiony na w stylu gotyckim na planie kwadratu, kamienny z użyciem cegieł, złożony z czteroskrzydłowego zamku głównego z dziedzińcem, otoczony fosą i przedzamczem od półn.-wsch. Z budowli zachowały się w znacznej mierze zewnętrzne mury obwodowe skrzydeł półn., wsch. i zach. oraz fundamenty całości i częściowo piwnice. Do dnia dzisiejszego pozostały jedynie fragmenty murów fortyfikacji i zarys fosy.

Typ zabudowy – Poniatówki – są to małe osiedla wiejskie, powstałe w okresie parcelacji ziem w latach 30-tych XX w. Inicjatorem akcji osadniczej był ówczesny minister rolnictwa Juliusz Poniatowski.

Na terenie gminy poniatówki występują w miejscowościach Dubielno i Jeleniec. Są to drewniane budynki, na planie prostokąta. Bryła parterowa, kryta dachem dwuspadowym/ łamanym pod eternitem. W części obiektów zadaszone, drewniane ganki na drewnianych słupach podparte zadaszeniem ganku. Występujące detale: drewniane kroksztyny, deski górnej części ściany szczytowej snycersko zdobione, stolarka okienna ościeżnicowa, dwuskrzydłowa, dzielona szczeblinami, ostatki belek podtrzymujące nasuwnice kształtujące połąć dachową.

Młyn parowy z budynkiem gospodarczym, Papowo Biskupie – młyn jest obecnie nieczynny. Budynek pochodzi z końca XIX w. Jest to budynek z cegły ceramiczne, pełnej, na planie prostokąta, czterokondygnacyjny, dach płaski, kryty papą. Frontowa elewacja dwuosiowa, otwory prostokątne, zamknięte łukami odcinkowymi. Ceglane gzymsy kordonowe, ceglane łuki nadproży, w narożach ceglane sterczyny.

Budynek gospodarczy pobielony, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, kryty dachem płaskim pod papą. Elewacja frontowa pierwotnie w parterze, podzielona otworem drzwiowym. Ceglany gzyms kordonowy, ceglane łuki nadproży, dekoracyjny schodkowy gzyms koronujący.

• ZESPOŁY PAŁACOWO-PARKOWE, DWORSKO-PARKOWE

Na terenie Gminy Papowo Biskupie prawie w każdej wsi znajdowały się zespoły dworsko-parkowe lub pałacowo-parkowe – takich zespołów było 12. Do dzisiaj zachowało się większość pałaców/dworów oraz część zabudowań folwarcznych. W najgorszym stanie są parki podworskie. Najlepiej zachowany jest zespół pałacowo-parkowy w Jeleńcu i Storlusie oraz mniej zachowane dwory w Niemczyku, Fałęcinie, Nowym Dworze Królewskim, Wrocławkach i Zegartowicach. Zmiany ustrojowe w 1945 r., które miały ogromny wpływ na dalsze losy pałaców i dworów, przyczyniły się do ich obecnego stanu. Folwarki zarządzane przez Państwo nastawione na produkcję rolną, zaniedbanie, dekapitalizacja to główne powody współczesnego obrazu majątków. Pałace i dwory są zamieszkałe.

Zespół pałacowo-parkowy, Dubielno – w skład zespołu wchodzi pałac i park. Pałac został wybudowany w 1936 r., przez ówczesnego właściciela majątku Ferdynanda Butzamann. To dwukondygnacyjny, murowany budynek, otynkowany z dachem czterospadowym, pokrytym eternitem. W części środkowej fasady znajduje się ryzalit, do którego w poziomie parteru przylega ganek, zakończony tarasem. Budynek jest podpiwniczony na podmurówce z kamienia granitowego. Wieżba dachowa drewniana o konstrukcji krokwiowo-jętkowej. elewacje nie posiadają żadnego detalu architektonicznego. Stan zachowania obiektu oraz jego stan techniczny jest bardzo zły.

W parku podworskim zachowane są relikty parkowe, między innymi dąb szypułkowy, kasztanowce, lipa. Założenie ogrodowe w historycznych granicach kwalifikuje się do odtworzenia.

Zespół dworsko-folwarczny z parkiem, Fałęcin – zespół składa się z dworu z parkiem oraz budynków gospodarczych: spichlerza (k. XIX w.), budynku gospodarczego (pocz. XX w.) oraz trzech budynków inwentarskich (pocz. XX w.),

Dwór usytuowany w pld.-zach. części wsi, otoczony od pln.-wsch. parkiem, powstał na koniec XIX w. Frontem zwrócony na pld. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony częściowo na podmurówce z kamienia polnego. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy w części zach., trzytraktowy w części wsch. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, kryta dachem czterospadowym, pokrytym dachówką ceramiczną. Wejście główne na osi, poprzedzone gankiem. Stan zachowania obiektu – dobry.

Dwór otoczony jest bardzo zaniedbanym parkiem z końca XIX w. z relikdami wcześniejszego założenia, którego pozostałością są dęby przy wsch. granicy, po której nie ma obecnie żadnych śladów.

Zespół pałacowo-folwarczny z parkowy, Jeleniec – na zespół składają się trzy elementy: część rezydencjonalna z pałacem i parkiem, od. zach. część gospodarcza oraz duża kolonia mieszkalna, usytuowana na zach. od podwórza gospodarczego i złożona z czterech czworaków, sześcioraka i dawnej szkoły.

Neogotycki pałac usytuowany jest we wsch. części zespołu, nad jeziorem papowskim, wzniesiony w 3 ćw. XIX w., architektury Friedricha Augusta Stülera. Budynek na planie prostokąta, murowany, otynkowany, jednokondygnacyjny z podpiwniczeniem sklepionym odcinkowo. W środkowej części elewacji frontowej znajduje się dwukondygnacyjny, trójboczny ryzalit zwieńczony blankami. W ryzalicie zlokalizowane jest wejście główne z tarasem, otoczonym żelazną balustradą. Do zach. elewacji przylega dwukondygnacyjna, czworoboczna wieża, zakończona blankami. Elewacja tylna jest dwukondygnacyjna. Dach dwuspadowy, kryty papą. Stan zachowania obiektu – średni.

Do pałacu przylega zaniedbany park o charakterze krajobrazowym, z 1 poł. XIX w. w wsch. skraju założenia. Park sąsiaduje od pld. z polami uprawnymi, z pozostałych stron z jeziorem Jeleniec, w pln.-zach.

narożniku – grupa starodrzewu. Zadrzewienie i zakrzewienie parku jest bardzo urozmaicone i różnorodne, przy czym najliczniej występuje świerk pospolity oraz wśród drzew liściastych – klon pospolity.

Zespół pałacowo-parkowy, Niemczyk – pałac powstał w ok. 1800 r., usytuowany w płn.-wsch. części wsi, otoczony od płn. parkiem. Zwrócony frontem na płn. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczonym z mieszkalnym poddaszem. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Elewacje podzielone prostokątnymi oknami, fasada siedmioosiowa. Do środkowej części, na parterze, przylega ganek, wsparty na czterech prostokątnych filarach, zamknięty od góry balkonem. Stan zachowania obiektu – zły.

W kierunku płn. i zach. od pałacu znajduje się niewielki park dworski w bardzo złym stanie zachowania. Obszar parku jest nieogrodzony. Drzewostan parku mało urozmaicony pod względem gatunkowym. Średnie zagęszczenie drzew jest niewielkie.

Zespół pałacowo-parkowy, Nowy Dwór Królewski – pałacyk powstał ok. 1875 r., usytuowany w zach. części wsi, z dala od zabudowań gospodarczych, frontem zwrócony na zach. Murowany, otynkowany, podpiwniczony, z częściowo mieszkalnym poddaszem. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym, kryta eternitem falistym. W części środkowej elewacji frontowej znajduje się ryzalit z wejściem głównym, zwieńczony tympanonem z okrągłym otworem. Na wysokości piętra w ryzalicie znajduje się balkon z tralkową balustradą. W części środkowej elewacji tylnej zlokalizowana przybudówka, również zwieńczona tympanonem. Do elewacji południowej w części parteru przylega przybudówka. Stan zachowania obiektu – dobry.

Na terenie parku mało zróżnicowane zadrzewienie, dominuje drzewostan liściasty, starodrzew stanowią lipy drobnolistne dęby szypułkowe, graby i klony pospolite. Średnie zagęszczenie jest bardzo niewielkie.

Zespół pałacowo-parkowy, Papowo Biskupie – założenie stanowi dawny budynek zarządcy domeny, obecnie budynek mieszkalny usytuowany na niewielkim wzniesieniu w pobliżu ruin zamku, z końca XIX w., przed 1913 r., przebudowany w 1975 r. Budynek na planie prostokąta, murowany z cegły, otynkowany, z podpiwniczeniem oraz częściowo mieszkalnym poddaszem. Fasada płn. z ryzalitem uwieńczonym trójkątnym szczytem. Fasada płd. również posiada ryzalit z oknem w części parterowej oraz dwoma zamurowanymi oknami w wyższej kondygnacji. Do części parteru przylega drewniana weranda z balustradą, przykryta daszkiem pulpitowym, o pokryciu z eternitu. Elewacja wsch. także z ryzalitem z zamurowanymi otworami okiennymi. Do elewacji zach. przylega prostokątna przybudówka, zamknięta od góry tarasem. Dach budynku naczółkowy, pokryty eternitem falistym. W połaci dachu umieszczona jest lukarna. techniczny i stan zachowania budynku w części mieszkalnej jest bardzo zły. Na tyłach podwórza rośnie pojedynczo i w małych grupkach kilkanaście drzew liściastych. Stan zachowania obiektu – dobry.

Zespół dworsko-parkowy, Staw – dwór pochodzi z ok. 1870 r., założony na planie prostokąta, murowany z cegły, otynkowany, bez podpiwniczenia. Elewacja frontowa w części środkowej z lekko zarysowanym ryzalitem z trójkątnym szczytem. W ryzalicie główne wejście do budynku. Elewacja tylna z murowaną werandą usytuowaną w osi budynku. Nad werandą w połaci dachowej znajduje się facjata zwieńczona szczytem o formach eklektycznych. Dach budynku dwuspadowy, kryty eternitem. Od strony płn. do dworu przylega przybudówka z dachem płaskim, krytym papą. Stan zachowania obiektu – dobry.

Wśród zadrzewienia parku dworskiego z XIX w. zdecydowanie dominuje jesion wyniosły, stosunkowo liczna jest lipa drobnolistna. Nielicznie natomiast występują krzewy, skupiające się w płn. i wsch. części parku. Stan zachowania parku budzi wiele zastrzeżeń.

Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem, Storlus – obejmuje trzy elementy: część rezydencjonalną z pałacem i parkiem, część gospodarczą od pld. (częściowo zachowana kuźnia z 1891 r., budynki inwentarskie z przełomu XIX/XX w.), duża kolonia mieszkaniowa usytuowana w pln. części zespołu.

Pałac z 1 ćw. XIX w. i koniec XIX w., usytuowany są w środkowej części zespołu, zwrócony frontem na pln., założony na planie prostokąta. W latach 90-tych XIX w. dobudowano do pałacu piętro i wieżę, dlatego też obiekt ma charakter neogotycki. Budynek murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, dwukondygnacyjny i z poddaszem. Do elewacji frontowej przylega prostokątna, trzy kondygnacyjna wieża zwieńczona blankami. W jednokondygnacyjnej elewacji tylnej nadbudówka zakończona trójbocznym szczytem. Podziały kondygnacyjne wyznaczają profilowane gzymsy. Konstrukcja dachu dwuspadowa, krokwiowo-jętkowa, kryta częściowo papą i częściowo eternitem falistym. Stan zachowania obiektu – średni.

Park krajobrazowy z poł. XIX w. tworzy zach. skraj i zajmuje teren przed frontem dworu. Największe znaczenie w zadrzewieniu parku mają trzy gatunki drzew: lipa drobnolistna, dąb szypułkowy oraz klon pospolity, stanowiące głównie starodrzew.

Zespół dworsko-parkowy, Wrocławki – w skład zespołu wschodzi dwór z 2 poł. XVIII w., wzniesiony w otoczeniu 2 ha parku, przebudowany pod koniec XIX w. oraz zabudowania gospodarcze: obora (2 poł. XIX w.), dwa spichlerze (1938 r. i k. XIX w.). W 1921 r. właścicielami zostali Czesława i Bronisław Wierzbinińscy Wojnowscy. W ich posiadaniu dobra te znajdowały się do 1949 r., z wyjątkiem okresu wojny, gdy majątkiem o pow. 319 ha zarządzał Niemiec Hartwig Peterson.

Budynek pochodzi z 2 poł. XVIII w., wzniesiony na planie prostokąta. Obecnie jest parterowy, z mansardowym dachem, mieszczącym mieszkalne poddasze. Wejście poprzedza portyk filarowy, tworzący zarazem arkadowy ganek, dźwigający balkon. Osiowość budynku, niegdyś prawdopodobnie dziewięcioosiowego, zakłócona została poprzez zamurowanie części okien.

Park z XIX w. Niewielki, zadbany. Drzewostan iglasty reprezentuje świerk pospolity, rosnący przed frontem dworu, natomiast reszta to drzewa liściaste.

Zespół dworsko-folwarczny z parkiem, Zegartowice – składa się z trzech elementów: część rezydencjonalna z dworem i parkiem, od zach. część gospodarcza, kolonia mieszkalna na pln.-zach. od dworu złożona z trzech ośmioraków oraz z budynkami gospodarczymi.

Dwór powstał w ok. 1890 r. Wybudowany w stylu neorenesansu w nurcie szkoły francuskiej. Budynek założony na planie prostokąta, murowany, otynkowany i niepodpiwniczony z częściowo mieszkalnym poddaszem. Część środkowa fasady z podwójnym ryzalitem, w którym mieści się główne wejście. W połaci dachu facyta zakończona trójkątnym szczytem z jednym oknem czterodzielnym. Elewacja tylna dwukondygnacyjna z gankiem w środkowej części parteru. Do elewacji pld. przylega prostokątna dziewiętnastowieczna oficyna z mieszkalnym poddaszem. Dach budynku drewniany, czterospadowy, kryty eternitem falistym.

Park otaczający dwór, o charakterze krajobrazowym z 2 poł. XIX w., park o kształcie trapezu. Drzewostan reprezentują jedynie cztery gatunki drzew iglastych, z bardzo niewielkim udziałem. Najbardziej liczny spośród drzew liściastych jest klon pospolity, który też osiąga największe rozmiary wśród drzewostanu parkowego.

• CMENTARZE

Cmentarze jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Na terenie Gminy Papowo Biskupie odnaleźć można kilka typów cmentarzy. Na terenie gminy znajduje się 5 zabytkowych cmentarzy, z czego 1 to cmentarz przykościelny, 1 cmentarz parafialny, 3 cmentarze poewangelickie (Tabela nr 1). Najstarszą nekropolią jest przykościelny cmentarz katolicki pochodzący z XIII w. usytuowany wokół kościoła pw. św. Mikołaja. Stan zachowania cmentarzy jest zróżnicowany. Tylko cmentarz parafialny w Papowie Biskupim jest czynny.

Tabela nr 1. Cmentarze na terenie gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA, OPIS	CZAS POWSTANIA
1	Dubiello	Cmentarz poewangelicki. Zajmował powierzchnię 0,25 ha. Był położony w zach. części wsi przy drodze z Papowa Biskupiego. Po II wojnie światowej został przeznaczony na boisko szkolne – nieczynny od 1945 r. Układ przestrzenny zatarty, nagrobki usunięte. W 2012 r. uporządkowano teren i postawiono pamiątkową tablicę w gdzie znajdował się cmentarz ewangelicki. Obecnie nieczynny.	2 poł. XIX w.
2	Jeleniec	Cmentarz poewangelicki, rodowy. Powierzchnia 0,01 ha. Granice pierwotnego układu przestrzennego miały układ koła, jednokwaterowy, gład nagrobny z 1918 r., ob. rozbity. Obecnie nieczynny.	2 poł. XIX w.
3	Papowo Biskupie	Cmentarz rzymskokatolicki, parafialny. Powierzchnia 0,80 ha. Teren równy, otoczony polami i zabudowaniami, rozplanowanie regularne z aleją główną i boczną, na cmentarzu kaplica z 1 poł. XX w. Obecnie czynny, bardzo dobrze zachowany.	Koniec XIX w.
4	Papowo Biskupie	Cmentarz rzymskokatolicki, przykościelny. Ogólna powierzchnia 0,28 ha. Zachowane nagrobki od poł. XIX w. Teren otoczony murem, od strony pld. połączony z ogrodem plebanii. Obecnie nieczynny.	XIII w.
5	Zegartowice	Cmentarz poewangelicki. Teren równy, otoczony polami. Układ przestrzenny zatarty, zachowane nieliczne nagrobki. Obecnie nieczynny.	2 poł. XIX w.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Papowo Biskupie nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Papowo Biskupie znajduje się 13 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 2 stanowiska archeologiczne (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Falęcin	park dworski	A/335 z dn. 06.03.1985 r.
2	Jeleniec	pałac w zespole pałacowo-parkowym	A/337 z dn. 11.04.1983 r.
3	Jeleniec	park w zespole pałacowo-parkowym	A/338 z dn. 14.12.1984 r.
4	Niemczyk	park dworski	A/336 z dn. 17.06.1985 r.
5	Nowy Dwór Królewski	park dworski	A/339 z dn. 17.06.1985 r.
6	Papowo Biskupie	kościół parafialny pw. św. Mikołaja	A/331 z dn. 13.07.1936 r.
7	Papowo Biskupie	ruiny zamku	A/1377 z dn. 13.04.1937 r.
8	Storlus	park dworski	A/332 z dn. 14.12.1984 r.
9	Wrocławki	park dworski	A/333 z dn. 06.03.1985 r.
10	Wrocławki	park	A/340 z dn. 17.06.1985 r.
11	Zegartowice	park dworski	A/334 z dn. 06.03.1985 r.
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE			
12	Jeleniec	grodzisko wczesnośredniowieczne	C/24 z dn. 15.09.1965 r.
13	Żygląd	grodzisko późnośredniowieczne	C/32 z dn. 16.09.1965 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Papowo Biskupie znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego. Stanowią one wyposażenie kościoła. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Torunia, Delegatura w Bydgoszczy.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Papowo Biskupie

LP.	ADRES	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Papowo Biskupie	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja	B/62/1-5 z dnia 06.07.1983 r. B/202/1-54 z dnia 02.04.2007 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego zgodnie z art. 3 .1. i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie Gminy Papowo Biskupie obowiązują dwa miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Uchwała nr XXII/117/17 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 30 marca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru, obejmującego części wsi Zegartowice, Papowo Biskupie, Folgowo, Nowy Dwór Królewski, Niemczyk, gmina Papowo Biskupie,
- Uchwała nr XXVI/156/21 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 22 czerwca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Storlus i Żygląd, gmina Papowo Biskupie.

W ww. planach wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Na terenie objętym planem występują nieruchomości archeologiczne w granicach obszarów elementarnych – stanowiska archeologiczne nieeksploatowane z nawarstwieniami kulturowymi znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
2. Nieruchomości archeologiczne objęte są strefą ochrony „OW” ochrony archeologicznej.
3. Ochronę zabytków należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków.

Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (* Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości Gminy Papowo Biskupie została opracowana w 2015 r. Ewidencję przyjęto Zarządzeniem Nr XVII/2019 Wójta Gminy Papowo Biskupie z dnia 10 czerwca 2019 r. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Obszar Gminy Papowo Biskupie został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski. Stanowiska na terenie gminy Papowo Biskupie zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 34-42, 34-43, 34-44, 35-42, 35-43, 35-44. Obszar gminy jest dość bogaty w elementy archeologiczne – jest 476 stanowisk archeologicznych (Załącznik nr 2) ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych, w tym 2 stanowiska wpisane są do rejestru zabytków. Datowane są od epoki kamienia do epoki nowożytnej. Dominują stanowiska archeologiczne z okresu neolitu, następnie – wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza oraz okresu halsztacko-lateńskiego.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych

znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Papowo Biskupie;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Papowo Biskupie.

Gmina Papowo Biskupie jest właścicielem/współwłaścicielem 6 obiektów (Tabela nr 4) ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Papowo Biskupie jest właścicielem/współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Falęcin	park dworski
2	Jeleniec	pałac w zespole pałacowo-parkowym
3	Jeleniec	park w zespole pałacowo-parkowym
4	Nowy Dwór Królewski	park dworski
5	Papowo Biskupie	ruiny zamku
6	Wrocławki	park dworski

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 5 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Papowo Biskupie.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PAPOWO BISKUPIE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• licznie występujące zespoły pałacowo-dworskie-folwarczne z założeniami parkowymi; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ ruralistyczny Papowa Biskupiego; • ruiny gotyckiego zamku w Papowie Biskupim, którą są wizytówką gminy; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury, Gminna, Biblioteki Publicznej w Papowie Biskupim, z filią w Dubielnie, Koło Gospodyń Wiejskich oraz Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Papowo Biskupie; • przebiegające przez gminę szlaki turystyczne; • występujące formy ochrony przyrody – pomniki przyrody; • położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych; • urozmaicony krajobraz naturalny (zróżnicowanie przyrodnicze i przestrzenne); • przynależność do Stowarzyszenia „Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku” oraz Stowarzyszenia Rozwoju Gminy Papowo Biskupie; • opracowana gminna ewidencja zabytków.	• niewłaściwa promocja walorów turystycznych dla różnych form wypoczynku (brak właściwego oznakowania atrakcji, brak drogowskazów, brak folderu) oraz ograniczone środki w budżecie na ich promocję; • niewielka infrastruktura szlaków pieszych, niewystarczająca jest także sieć i infrastruktura szlaków rowerowych; • niedostatecznie rozwinięta baza kulturalna; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak i wyeksponowania ich walorów; • brak punktu informacji turystycznej; • brak uchwały w sprawie zasad i trybu postępowania o udzielenie, rozliczenie i kontroli wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, niestanowiących własność gminy; • niewielki obszar gminy pokryty jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Papowo Biskupie. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z działaniami (Tabela nr 6), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019 oraz na lata 2021-2024. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji działań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy Papowo Biskupie.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Papowo Biskupie.

W ramach powyższych priorytetów określono cele szczegółowe, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Papowo Biskupie

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy Papowo Biskupie.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy w Papowie Biskupim.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2028 r. wraz z opracowaniem kart stanowisk archeologicznych.	Czy wykonano GEZ
	Opracowanie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano uchwałę, wysokość dotacji, ile osób wnioskowało o dotację, ile osób otrzymało dotację
Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność/ współwłasność gminy (Tabela nr 4).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Bieżąca opieka nad cmentarzami i miejscami pamięci.	
	Wykonanie rewaloryzacji zabytkowych parków w Fałęcinie, Jeleńcu, Nowym Dworze Królewskim oraz Wrocławkach wraz z inwentaryzacją dendrologiczną.	
	Współpraca społeczności lokalnych w zakresie poprawy stanu technicznego obiektów ujętych w GEZ, w tym obiektów małej architektury w celu poprawy estetyki tych obiektów.	
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym na zadania związane z zabytkami.	Wysokość przeznaczonych środków na zabytki
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków

kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	przez turystów.	
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie
	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
Priorytet II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Papowo Biskupie.		
CELE SZCZEGÓŁOWE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki

Dodatkowo Gmina Papowo Biskupie planuje wykonać następujące inwestycje:

- Modernizacja pałacu w Jeleńcu, planowany koszt inwestycji – 99 513,17 zł;
- Modernizacja pałacu w Storlusie, planowany koszt inwestycji – 22 755,99 zł;
- Podświetlenie ruiny zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim, planowany koszt inwestycji – 30 000,00 zł;
- Modernizacja pałacu w Jeleńcu (Rządowy Fundusz Polski Ład), planowany koszt inwestycji – 850 000,00 zł;
- Modernizacja pałacu w Storlusie (Rządowy Fundusz Polski Ład), planowany koszt inwestycji – 450 000,00 zł.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Papowo Biskupie),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Papowo Biskupie dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Papowo Biskupie,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.

5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

• **Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – przyznawane są na podstawie art. 74 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz.1292 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r., poz. 2425 z późn. zm.).

Wniosek o udzielenie dotacji na prace planowane winien dotyczyć zakresu prac możliwego do zrealizowania i rozliczenia w danym roku, w którym dotacja jest udzielana.

Kolejna dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym samym zabytku wpisanym do rejestru, obejmująca prace lub roboty, na które poprzednio udzielono dotacji celowej, może być udzielona, w przypadku gdy prace lub roboty podlegające dofinansowaniu kolejną dotacją zostały albo zostaną przeprowadzone nie wcześniej niż po upływie 10 lat od końca roku, w którym została udzielona poprzednia dotacja celowa.

Wniosek należy złożyć do dnia:

1) złożyć do dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2) lub zgodnie z terminem wyznaczonym w zarządzeniu w danym roku w sprawie zasad udzielania Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotacji.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe** – dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego – udzielane są na podstawie art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz § 9 ust. 4, 5 i 6 załącznika nr 1 do uchwały Nr XXV/497/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 września 2008 r. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr 133, poz. 2100, z 2009 r. Nr 43, poz. 938 i Nr 124, poz. 2064 oraz z 2012 r. poz. 2029).

Ponadto Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego, chcąc wyróżnić prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach województwa kujawsko-pomorskiego, cechujące się wysoką jakością oraz

szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie im świetności i utrwalenie ich kulturowej wartości, promować dobre wzorce realizacji prac przy zabytku oraz uhonorować autorów szczególnych osiągnięć, związanych z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków, przyznaje Medale Hereditas Saeculorum, będący główną nagrodą w Konkursie Dziedzictwo Wieków. W tym celu została powołana specjalna Kapituła, składająca się z ekspertów z zakresu dziedzictwa narodowego i oceniająca nadesłane wnioski przez właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych, jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia, fundacje działające na polu ochrony i opieki nad zabytkami, służby konserwatorskie oraz muzea. Uroczystość wręczenia medali laureatom odbywa się podczas wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa.

Dotacje z budżetu Urzędu Starostwa Powiatu Chełmińskiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr LV/393/2023 Rady Powiatu W Chełmie z dnia 28 listopada 2023 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej z budżetu powiatu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie Powiatu Chełmskiego w ramach realizacji Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Dotacja może być przyznana wyłącznie na realizację zadań inwestycyjnych, dla których na dzień złożenia przez Powiat Chełmski wniosku o dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków nie ogłoszono postępowań mających na celu wyłonienie wykonawcy lub wykonawców.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Gmina Papowo Biskupie nie posiada opracowanej uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 7 kategoriach:

1. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
2. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
3. Adaptacja obiektów zabytkowych;
4. Architektura i budownictwo drewniane;

5. Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne);
6. Zabytek dostępny;
7. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwa rodzaje zadań (których nie należy łączyć):

- weryfikacja terenowa zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (przede wszystkim tych nieposiadających własnej formy terenowej), w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, w przypadku zabytków archeologicznych wpisanych wyłącznie do rejestru zabytków nieruchomych (A), celem weryfikacji powinno być przygotowanie dokumentacji dającej podstawy do wpisania zabytku do rejestru zabytków archeologicznych (C);
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych (przede wszystkim tych zakończonych przed 2000 r.)

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących

do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Papowie Biskupim
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019 oraz na lata 2021-2024
12. Pabian A., Rozyrkowski W., Zamki krzyżackie na ziemi chełmińskiej, Toruń 1997, s. 73-79.
13. Kajzer L., Kołodziejski S., Salm J., Leksykon zamków w Polsce, red. Kajzer L., Warszawa 2010, s. 369-370
14. <https://zamkiobronne.pl/zamek/papowo-biskupie/>
15. www.kujawsko-pomorskie.pl/
16. www.papowobiskupie.com.pl/
17. www.ziemiagotyku.com/
18. www.szlaktradycji.pl/
19. www.zabytek.pl
20. www.stat.gov.pl/gus
21. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Cmentarze na terenie Gminy Papowo Biskupie.
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Papowo Biskupie
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Papowo Biskupie
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Papowo Biskupie jest właścicielem/współwłaścicielem
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT
6. Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Papowo Biskupie

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	DZ. NR	OBIEKT
1	Dubielno	nr 73	dz. nr 141/7	dwór
2	Dubielno	nr 83	dz. nr 55/1	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
3	Dubielno	nr 85	dz. nr 55/1	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
4	Dubielno		dz. nr 35/2	budynek mieszkalny - poniatówka
5	Dubielno		dz. nr 205	cmentarz ewangelicki
6	Fałęcin		dz. nr 24	kapliczka
7	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/87	dwór w zespole dworsko-folwarcznym
8	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/87, 11/96, 11/97, 11/98, 11/99, 11/100	park dworski w zespole dworsko-folwarcznym Rejestr zabytków nr A/335 z dn. 06.03.1985 r.
9	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/94	bud. inwentarski I w zespole dworsko-folwarcznym
10	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym
11	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. inwentarski II w zespole dworsko-folwarcznym
12	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. inwentarski III w zespole dworsko-folwarcznym
13	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym
14	Firlus	nr 22	dz. nr 17/3	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
15	Firlus	nr 23	dz. nr 17/3	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
16	Folgowo	nr 3	dz. nr 50/5	bud. inwentarski
17	Folgowo	nr 3	dz. nr 50/5	budynek mieszkalny
18	Jeleniec	nr 8	dz. nr 69/2	budynek mieszkalny - poniatówka
19	Jeleniec	nr 9	dz. nr 70/3	budynek mieszkalny - poniatówka
20	Jeleniec	nr 16	dz. nr 73/4	budynek mieszkalny - poniatówka
21	Jeleniec	nr 23	dz. nr 15/3	budynek mieszkalny - poniatówka
22	Jeleniec	nr 24	dz. nr 14	budynek mieszkalny - poniatówka
23	Jeleniec	nr 34	dz. nr 25/6	budynek mieszkalny - poniatówka
24	Jeleniec	nr 37	dz. nr 27/2	budynek mieszkalny - poniatówka
25	Jeleniec	nr 41	dz. nr 34	budynek mieszkalny
26	Jeleniec	nr 54	dz. nr 94/20	szkoła, obecnie budynek mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym
27	Jeleniec	nr 55	dz. nr 94/18	sześciorak w zespole pałacowo-folwarcznym
28	Jeleniec	nr 56	dz. nr 94/15	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
29	Jeleniec	nr 57	dz. nr 92/58	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
30	Jeleniec	nr 58	dz. nr 94/8	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
31	Jeleniec	nr 59	dz. nr 96/1	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
32	Jeleniec	nr 60-60a	dz. nr 92/55	rządcówka w zespole pałacowo-folwarcznym
33	Jeleniec	nr 61	dz. nr 92/30	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym Rejestr zabytków nr A/337 z dn. 11.04.1983 r.
34	Jeleniec		dz. nr 92/23	stajnia, obecnie magazyn w zespole pałacowo-folwarcznym
35	Jeleniec		dz. nr 92/24	obora w zespole pałacowo-folwarcznym
36	Jeleniec		dz. nr 92/28	kuźnia i wozownia w zespole pałacowo-folwarcznym
37	Jeleniec		dz. nr 92/29, 92/30	park pałacowy w zespole pałacowo-folwarcznym Rejestr zabytków nr A/338 z dn. 14.12.1984 r.
38	Jeleniec		dz. nr 100/1	cmentarz rodowy
39	Jeleniec			zespół pałacowo-parkowo-folwarczny: układ przestrzenny zespołu
40	Kucborek	nr 2	dz. nr 34/1	dworek
41	Kucborek		dz. nr 34/1	park dworski
42	Młyńsk		dz. nr 103/3, 103/6	park dworski
43	Niemczyk	nr 9	dz. nr 41/1	pałac
44	Niemczyk		dz. nr 38/2, 39, 41/2, 41/3, 41/4, 41/5, 41/6, 41/7	park pałacowy Rejestr zabytków nr A/336 z dn. 17.06.1985 r.
45	Nowy Dwór Królewski	nr 13	dz. nr 49/1	pałacyk

46	Nowy Dwór Królewski		dz. nr 34	bud. inwentarski
47	Nowy Dwór Królewski		dz. nr 49/2	park pałacowy Rejestr zabytków nr A/339 z dn. 17.06.1985 r.
48	Papowo Biskupie	nr 3	dz. nr 87	budynek mieszkalny
49	Papowo Biskupie	nr 4	dz. nr 115/5, 115/6, 115/7, 115/8	czworak
50	Papowo Biskupie	nr 8	dz. nr 119	młyn z bud. gospodarczym
51	Papowo Biskupie	nr 14	dz. nr 127	plebania
52	Papowo Biskupie	nr 27	dz. nr 175	budynek zarządcy domeny, obecnie budynek mieszkalny
53	Papowo Biskupie	nr 37	dz. nr 35/2	czworak z budynkiem gospodarczym
54	Papowo Biskupie	nr 44	dz. nr 92/8, 92/9, 92/10	czworak
55	Papowo Biskupie	nr 45	dz. nr 135	budynek mieszkalny
56	Papowo Biskupie	nr 129	dz. nr 131, 132/8	dom katolicki, obecnie gminny ośrodek kultury
57	Papowo Biskupie	nr 132	dz. nr 130/3	bud. inwentarski
58	Papowo Biskupie		dz. nr 99/3	spichlerz
59	Papowo Biskupie		dz. nr 128	cmentarz przykościelny
60	Papowo Biskupie		dz. nr 128	kościół parafialny pw. św. Mikołaja Rejestr zabytków nr A/331 z dn. 13.07.1936 r.
61	Papowo Biskupie		dz. nr 171, 173, 174, 175	park dworsko-zamkowy
62	Papowo Biskupie		dz. nr 174	ruiny zamku Rejestr zabytków nr A/1377 z dn. 13.04.1937 r.
63	Papowo Biskupie		dz. nr 186, 192	cmentarz parafialny
64	Papowo Biskupie		dz. nr 192	kapliczka
65	Papowo Biskupie			historyczny układ ruralistyczny
66	Staw	nr 1	dz. nr 7/2	budynek mieszkalny
67	Staw	nr 1	dz. nr 7/2	obora
68	Staw	nr 15	dz. nr 1/3	szkoła
69	Staw	nr 16	dz. nr 14/19	dwór
70	Staw		dz. nr 14/15	bud. Inwentarski I
71	Staw		dz. nr 14/15	bud. Inwentarski II
72	Staw		dz. nr 14/16, 14/17, 14/18, 14/19	park dworski
73	Storlus	nr 2	dz. nr 53	sześciorak w zespole pałacowo-folwarcznym
74	Storlus	nr 5	dz. nr 54	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
75	Storlus	nr 7	dz. nr 56	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
76	Storlus	nr 9	dz. nr 110	stelmacharnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny
77	Storlus	nr 10	dz. nr 116	pałac z oficyną w zespole pałacowo-folwarcznym
78	Storlus		dz. nr 20/3	kuźnia w zespole pałacowo-folwarcznym
79	Storlus		dz. nr 110	chlewnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. budynek gospodarczy
80	Storlus		dz. nr 117	budynek gospodarczy w zespole pałacowo-folwarcznym
81	Storlus		dz. nr 118	park dworski w zespole pałacowo-folwarcznym Rejestr zabytków nr A/332 z dn. 14.12.1984 r.
82	Storlus			zespół pałacowo-parkowo-folwarczy: układ przestrzenny zespołu
83	Wrocławki	nr 1	dz. nr 5/9	dwór w zespole dworsko-parkowym
84	Wrocławki	nr 82	dz. nr 197	strażnica w zespole dworca kolejowego
85	Wrocławki		dz. nr 5/5, 5/7, 5/9, 5/14	park dworski w zespole dworsko-parkowym Rejestr zabytków nr A/333 z dn. 06.03.1985 r.
86	Wrocławki		dz. nr 5/17	obora w zespole dworsko-parkowym
87	Wrocławki		dz. nr 5/17	spichlerz I w zespole dworsko-parkowym
88	Wrocławki		przy nr 77, dz. nr 4/12	park dworski – zamkowy Rejestr zabytków nr A/340 z dn. 17.06.1985 r.
89	Wrocławki		dz. nr 5/17	spichlerz II w zespole dworsko-parkowym
90	Zegartowice	nr 1	dz. nr 204/16	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym
91	Zegartowice	nr 2	dz. nr 150	rządcówka w zespole pałacowo-folwarcznym

92	Zegartowice	nr 5	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
93	Zegartowice	nr 6	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
94	Zegartowice	nr 7	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
95	Zegartowice	nr 23	dz. nr 28/1, 191	budynek mieszkalny
96	Zegartowice		dz. nr 40	cementarz ewangelicki
97	Zegartowice		dz. nr 62	kapliczka w zespole pałacowo-folwarcznym
98	Zegartowice		dz. nr 204/13, 204/14, 204/15, 204/16	park dworski w zespole pałacowo-folwarcznym Rejestr zabytków nr A/334 z dn. 06.03.1985 r.
99	Zegartowice		dz. nr 204/18	stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. obora
100	Zegartowice		dz. nr 204/20, 204/21	spichlerz w zespole pałacowo-folwarcznym
101	Zegartowice		204/22	magazyn w zespole pałacowo-folwarcznym
102	Zegartowice		204/23	obora I w zespole pałacowo-folwarcznym
103	Zegartowice		204/23	stodoła w zespole pałacowo-folwarcznym
104	Zegartowice			zespół pałacowo-parkowo-folwarczy: układ przestrzenny zespołu
105	Żygląd		dz. nr 39	park dworski
106	Żygląd		dz. nr 55	kapliczka

* obiekty oznaczone na kolor niebieski są wpisane do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Dubielno	35-43	23	37
2	Dubielno	35-44	1	51
3	Dubielno	35-44	2	52
4	Dubielno	35-44	3	60
5	Dubielno	35-44	4	61
6	Dubielno	35-44	5	62
7	Dubielno	35-44	6	63
8	Dubielno	35-44	7	72
9	Dubielno	35-44	8	73
10	Dubielno	35-44	9	80
11	Dubielno	35-44	10	81
12	Dubielno	35-44	11	83
13	Dubielno	35-44	12	84
14	Dubielno	35-44	13	85
15	Dubielno	35-44	14	86
16	Dubielno	35-44	15	87
17	Dubielno	35-44	16	88
18	Dubielno	35-44	17	89
19	Dubielno	35-44	18	90
20	Dubielno	35-44	19	91
21	Dubielno	35-44	20	92
22	Dubielno	35-44	21	93
23	Dubielno	35-44	22	94
24	Fałęcin	35-43	7	74
25	Fałęcin	35-43	2	77
26	Fałęcin	35-43	3	96
27	Fałęcin	35-43	4	97
28	Fałęcin	35-43	5	98
29	Fałęcin	35-43	6	99
30	Fałęcin	35-43	8	159

31	Falęcin	35-43	9	161
32	Falęcin	35-43	10	162
33	Falęcin	35-43	11	163
34	Falęcin	35-43	12	223
35	Falęcin	35-43	13	224
36	Falęcin	35-43	14	225
37	Falęcin	35-43	15	226
38	Falęcin	35-43	16	227
39	Falęcin	35-43	17	228
40	Falęcin	35-43	18	229
41	Falęcin	35-43	19	234
42	Falęcin	35-43	20	235
43	Falęcin	35-43	21	236
44	Falęcin	35-43	22	237
45	Falęcin	35-43	23	238
46	Falęcin	35-43	24	239
47	Falęcin	35-43	25	240
48	Falęcin	35-43	26	241
49	Falęcin	35-43	27	242
50	Falęcin	35-43	28	243
51	Falęcin	35-43	29	244
52	Falęcin	35-43	30	245
53	Falęcin	35-43	31	246
54	Falęcin	35-43	32	247
55	Falęcin	35-43	33	248
56	Falęcin	35-43	34	255
57	Falęcin	35-43	35	256
58	Falęcin	35-43	36	257
59	Falęcin	35-43	37	258
60	Falęcin	35-43	38	259
61	Falęcin	35-43	39	260
62	Falęcin	35-43	40	261
63	Falęcin	35-43	41	262
64	Falęcin	35-43	42	263
65	Falęcin	35-43	43	264
66	Falęcin	35-43	44	265
67	Falęcin	35-43	45	266
68	Falęcin	35-43	46	267
69	Firlus	34-44	1	6
70	Firlus	34-44	2	7
71	Firlus	34-44	3	8
72	Firlus	34-44	4	9
73	Firlus	34-44	5	10
74	Firlus	34-44	6	11
75	Firlus	34-44	7	12
76	Firlus	34-44	8	13
77	Firlus	34-44	9	14
78	Firlus	34-44	10	17

79	Firlus	34-44	11	18
80	Firlus	34-44	12	23
81	Firlus	34-44	13	24
82	Firlus	34-44	14	25
83	Firlus	34-44	15	46
84	Firlus	35-44	16	76
85	Firlus	35-44	17	77
86	Firlus	35-44	18	78
87	Firlus	35-44	19	79
88	Folgowo	34-43	1	15
89	Folgowo	34-43	2	17
90	Folgowo	34-43	3	200
91	Folgowo	34-43	4	205
92	Folgowo	34-43	5	206
93	Folgowo	34-43	6	207
94	Folgowo	34-43	7	212
95	Folgowo	34-43	8	208
96	Folgowo	34-43	9	211
97	Folgowo	34-43	10	221
98	Folgowo	34-43	11	222
99	Folgowo	34-43	12	223
100	Folgowo	34-43	13	224
101	Folgowo	34-43	14	225
102	Folgowo	34-43	15	226
103	Folgowo	34-43	16	227
104	Folgowo	34-43	17	228
105	Folgowo	34-43	18	229
106	Folgowo	34-43	19	230
107	Folgowo	34-43	20	231
108	Folgowo	34-43	21	234
109	Folgowo	34-43	22	235
110	Folgowo	34-43	23	236
111	Folgowo	34-43	24	249
112	Folgowo	34-43	25	250
113	Folgowo	34-43	26	252
114	Folgowo	34-43	27	254
115	Folgowo	34-43	-	264
116	Jeleniec	34-42	13	46
117	Jeleniec	34-42	14	47
118	Jeleniec	34-42	15	48
119	Jeleniec	34-43	3	6
120	Jeleniec Rejestr zabytków nr C/24 z dn. 15.09.1965 r.	34-43	1	7
121	Jeleniec	34-43	2	9
122	Jeleniec	34-43	7	27
123	Jeleniec	34-43	8	28
124	Jeleniec	34-43	4	29
125	Jeleniec	34-43	5	30

126	Jeleniec	34-43	6	31
127	Jeleniec	34-43	9	166
128	Jeleniec	34-43	10	167
129	Jeleniec	34-43	11	168
130	Jeleniec	34-43	12	169
131	Jeleniec	35-42	16	53
132	Kucborek	35-43	1	3
133	Kucborek	35-43	2	4
134	Kucborek	35-43	3	5
135	Kucborek	35-43	4	6
136	Kucborek	35-43	5	7
137	Kucborek	35-43	6	8
138	Kucborek	35-43	7	9
139	Kucborek	35-43	8	10
140	Kucborek	35-43	9	11
141	Kucborek	35-43	10	16
142	Kucborek	35-43	11	17
143	Kucborek	35-43	12	18
144	Kucborek	35-43	13	19
145	Kucborek	35-43	14	20
146	Kucborek	35-43	15	21
147	Kucborek	35-43	16	105
148	Kucborek	35-43	17	164
149	Kucborek	35-43	18	165
150	Kucborek	35-43	20	173
151	Kucborek	35-43	21	174
152	Kucborek	35-43	22	175
153	Kucborek	35-43	23	203
154	Kucborek	35-43	24	204
155	Kucborek	35-43	25	205
156	Kucborek	35-43	26	206
157	Kucborek	35-43	27	207
158	Kucborek	35-43	28	208
159	Kucborek	35-43	29	209
160	Kucborek	35-43	19	286
161	Niemczyk	34-43	6	142
162	Niemczyk	34-43	7	143
163	Niemczyk	34-43	8	144
164	Niemczyk	34-43	9	145
165	Niemczyk	34-43	10	146
166	Niemczyk	34-43	11	147
167	Niemczyk	34-44	1	15
168	Niemczyk	34-44	2	16
169	Niemczyk	34-44	3	43
170	Niemczyk	34-44	4	45
171	Niemczyk	35-43	12	46
172	Niemczyk	35-43	13	47
173	Niemczyk	35-43	14	48

174	Niemczyk	35-43	15	280
175	Niemczyk	35-43	16	281
176	Niemczyk	35-43	17	282
177	Niemczyk	35-43	18	283
178	Niemczyk	35-43	19	284
179	Niemczyk	35-44	5	82
180	Nowy Dwór Królewski	34-43	5	10
181	Nowy Dwór Królewski	34-43	6	11
182	Nowy Dwór Królewski	34-43	7	16
183	Nowy Dwór Królewski	34-43	8	148
184	Nowy Dwór Królewski	34-43	9	149
185	Nowy Dwór Królewski	34-43	10	150
186	Nowy Dwór Królewski	34-43	11	214
187	Nowy Dwór Królewski	34-43	12	219
188	Nowy Dwór Królewski	34-43	13	220
189	Nowy Dwór Królewski	35-43	2	49
190	Nowy Dwór Królewski	35-43	3	50
191	Nowy Dwór Królewski	35-43	4	64
192	Nowy Dwór Królewski	35-43	14	191
193	Nowy Dwór Królewski	35-43	15	193
194	Papowo Biskupie	35-43	2	12
195	Papowo Biskupie	35-43	3	13
196	Papowo Biskupie	35-43	4	14
197	Papowo Biskupie	35-43	5	22
198	Papowo Biskupie	35-43	6	23
199	Papowo Biskupie	35-43	7	24
200	Papowo Biskupie	35-43	1	25
201	Papowo Biskupie	35-43	8	26
202	Papowo Biskupie	35-43	9	27
203	Papowo Biskupie	35-43	10	28
204	Papowo Biskupie	35-43	11	29
205	Papowo Biskupie	35-43	12	30
206	Papowo Biskupie	35-43	13	57
207	Papowo Biskupie	35-43	14	58
208	Papowo Biskupie	35-43	15	59
209	Papowo Biskupie	35-43	16	60
210	Papowo Biskupie	35-43	17	61
211	Papowo Biskupie	35-43	18	63
212	Papowo Biskupie	35-43	19	65
213	Papowo Biskupie	35-43	20	66
214	Papowo Biskupie	35-43	21	67
215	Papowo Biskupie	35-43	22	68
216	Papowo Biskupie	35-43	35	73
217	Papowo Biskupie	35-43	23	75
218	Papowo Biskupie	35-43	24	76
219	Papowo Biskupie	35-43	25	80
220	Papowo Biskupie	35-43	26	81
221	Papowo Biskupie	35-43	27	82

222	Papowo Biskupie	35-43	28	83
223	Papowo Biskupie	35-43	30	100
224	Papowo Biskupie	35-43	31	101
225	Papowo Biskupie	35-43	32	102
226	Papowo Biskupie	35-43	33	103
227	Papowo Biskupie	35-43	34	106
228	Papowo Biskupie	35-43	36	107
229	Papowo Biskupie	35-43	37	108
230	Papowo Biskupie	35-43	38	109
231	Papowo Biskupie	35-43	39	110
232	Papowo Biskupie	35-43	40	111
233	Papowo Biskupie	35-43	41	112
234	Papowo Biskupie	35-43	42	113
235	Papowo Biskupie	35-43	43	114
236	Papowo Biskupie	35-43	44	115
237	Papowo Biskupie	35-43	45	116
238	Papowo Biskupie	35-43	46	117
239	Papowo Biskupie	35-43	47	118
240	Papowo Biskupie	35-43	48	119
241	Papowo Biskupie	35-43	49	120
242	Papowo Biskupie	35-43	50	121
243	Papowo Biskupie	35-43	51	126
244	Papowo Biskupie	35-43	52	127
245	Papowo Biskupie	35-43	53	128
246	Papowo Biskupie	35-43	54	129
247	Papowo Biskupie	35-43	55	130
248	Papowo Biskupie	35-43	56	131
249	Papowo Biskupie	35-43	57	132
250	Papowo Biskupie	35-43	58	133
251	Papowo Biskupie	35-43	59	134
252	Papowo Biskupie	35-43	60	140
253	Papowo Biskupie	35-43	61	141
254	Papowo Biskupie	35-43	62	142
255	Papowo Biskupie	35-43	63	143
256	Papowo Biskupie	35-43	64	144
257	Papowo Biskupie	35-43	65	145
258	Papowo Biskupie	35-43	66	153
259	Papowo Biskupie	35-43	67	154
260	Papowo Biskupie	35-43	68	155
261	Papowo Biskupie	35-43	69	156
262	Papowo Biskupie	35-43	70	157
263	Papowo Biskupie	35-43	71	158
264	Papowo Biskupie	35-43	72	160
265	Papowo Biskupie	35-43	73	166
266	Papowo Biskupie	35-43	74	167
267	Papowo Biskupie	35-43	75	168
268	Papowo Biskupie	35-43	76	169
269	Papowo Biskupie	35-43	77	170

270	Papowo Biskupie	35-43	78	171
271	Papowo Biskupie	35-43	79	172
272	Papowo Biskupie	35-43	81	250
273	Papowo Biskupie	35-43	80	287
274	Staw	34-43	1	5
275	Staw	34-43	22	12
276	Staw	34-43	2	13
277	Staw	34-43	3	14
278	Staw	34-43	4	65
279	Staw	34-43	5	75
280	Staw	34-43	6	76
281	Staw	34-43	7	77
282	Staw	34-43	8	78
283	Staw	34-43	9	79
284	Staw	34-43	10	80
285	Staw	34-43	11	81
286	Staw	34-43	12	82
287	Staw	34-43	13	124
288	Staw	34-43	14	125
289	Staw	34-43	15	126
290	Staw	34-43	16	127
291	Staw	34-43	17	134
292	Staw	34-43	18	135
293	Staw	34-43	19	138
294	Staw	34-43	20	139
295	Staw	34-43	21	140
296	Staw	34-43	23	196
297	Staw	34-43	24	197
298	Staw	34-43	25	198
299	Staw	34-43	26	199
300	Staw	34-43	27	201
301	Staw	34-43	28	202
302	Staw	34-43	29	203
303	Staw	34-43	30	204
304	Staw	34-43	32	209
305	Staw	34-43	33	210
306	Staw	34-43	35	213
307	Staw	34-43	36	215
308	Staw	34-43	31	232
309	Staw	34-43	34	233
310	Storlus	34-43	1	2
311	Storlus	34-43	3	23
312	Storlus	34-43	2	25
313	Storlus	34-43	4	170
314	Storlus	34-43	5	171
315	Storlus	34-43	6	172
316	Storlus	34-43	7	173
317	Storlus	34-43	8	174

318	Storlus	34-43	9	175
319	Storlus	34-43	10	176
320	Storlus	34-43	11	177
321	Storlus	34-43	12	178
322	Storlus	34-43	13	244
323	Storlus	34-43	14	245
324	Storlus	34-43	15	246
325	Storlus	34-43	16	247
326	Storlus	34-43	17	248
327	Storlus	34-43	18	251
328	Storlus	34-43	19	253
329	Storlus	34-43	20	255
330	Storlus	34-43	21	256
331	Storlus	34-43	22	257
332	Storlus	34-43	23	258
333	Storlus	34-43	24	259
334	Storlus	34-43	25	260
335	Storlus	34-43	26	261
336	Storlus	34-43	27	262
337	Storlus	35-43	28	288
338	Wrocławki	35-43	15	1
339	Wrocławki	35-43	16	2
340	Wrocławki	35-43	17	38
341	Wrocławki	35-43	1	39
342	Wrocławki	35-43	2	40
343	Wrocławki	35-43	3	41
344	Wrocławki	35-43	4	42
345	Wrocławki	35-43	5	43
346	Wrocławki	35-43	6	44
347	Wrocławki	35-43	7	45
348	Wrocławki	35-43	8	51
349	Wrocławki	35-43	9	52
350	Wrocławki	35-43	10	53
351	Wrocławki	35-43	11	54
352	Wrocławki	35-43	12	55
353	Wrocławki	35-43	13	56
354	Wrocławki	35-43	14	62
355	Wrocławki	35-43	18	146
356	Wrocławki	35-43	19	147
357	Wrocławki	35-43	20	148
358	Wrocławki	35-43	21	149
359	Wrocławki	35-43	22	150
360	Wrocławki	35-43	23	151
361	Wrocławki	35-43	24	152
362	Wrocławki	35-43	25	176
363	Wrocławki	35-43	26	177
364	Wrocławki	35-43	27	178
365	Wrocławki	35-43	28	179

366	Wrocławki	35-43	29	180
367	Wrocławki	35-43	30	181
368	Wrocławki	35-43	31	182
369	Wrocławki	35-43	32	183
370	Wrocławki	35-43	33	184
371	Wrocławki	35-43	34	185
372	Wrocławki	35-43	35	186
373	Wrocławki	35-43	36	187
374	Wrocławki	35-43	37	188
375	Wrocławki	35-43	38	189
376	Wrocławki	35-43	39	190
377	Wrocławki	35-43	40	192
378	Wrocławki	35-43	41	194
379	Wrocławki	35-43	42	195
380	Wrocławki	35-43	43	196
381	Wrocławki	35-43	44	197
382	Wrocławki	35-43	45	198
383	Wrocławki	35-43	46	199
384	Wrocławki	35-43	47	200
385	Wrocławki	35-43	48	201
386	Wrocławki	35-43	49	202
387	Wrocławki	35-43	50	211
388	Wrocławki	35-43	51	277
389	Wrocławki	35-43	52	278
390	Wrocławki	35-43	53	279
391	Wrocławki	35-43	54	285
392	Zegartowice	35-42	1	3
393	Zegartowice	35-42	2	4
394	Zegartowice	35-42	12	116
395	Zegartowice	35-42	13	117
396	Zegartowice	35-42	14	118
397	Zegartowice	35-42	15	119
398	Zegartowice	35-42	16	120
399	Zegartowice	35-42	17	121
400	Zegartowice	35-42	18	124
401	Zegartowice	35-42	19	133
402	Zegartowice	35-43	3	78
403	Zegartowice	35-43	4	79
404	Zegartowice	35-43	5	89
405	Zegartowice	35-43	6	90
406	Zegartowice	35-43	7	91
407	Zegartowice	35-43	8	92
408	Zegartowice	35-43	9	93
409	Zegartowice	35-43	10	94
410	Zegartowice	35-43	11	95
411	Zegartowice	35-43	20	230
412	Zegartowice	35-43	21	231
413	Zegartowice	35-43	22	232

414	Zegartowice	35-43	23	233
415	Zegartowice	35-43	24	249
416	Zegartowice	35-43	25	289
417	Zegartowice	35-43	26	251
418	Zegartowice	35-43	27	252
419	Zegartowice	35-43	28	253
420	Zegartowice	35-43	29	254
421	Zegartowice	35-43	30	268
422	Zegartowice	35-43	31	269
423	Zegartowice	35-43	32	270
424	Zegartowice	35-43	33	271
425	Zegartowice	35-43	34	272
426	Zegartowice	35-43	35	273
427	Zegartowice	35-43	36	274
428	Zegartowice	35-43	37	275
429	Żygląd	35-42	16	51
430	Żygląd	35-42	17	54
431	Żygląd	35-42	18	55
432	Żygląd	35-42	19	56
433	Żygląd	35-42	20	57
434	Żygląd	35-42	21	58
435	Żygląd	35-42	22	122
436	Żygląd	35-42	23	123
437	Żygląd	35-42	24	125
438	Żygląd	35-42	25	126
439	Żygląd	35-43	2	31
440	Żygląd	35-43	3	32
441	Żygląd	35-43	4	33
442	Żygląd	35-43	5	34
443	Żygląd Rejestr zabytków nr C/32 z dn. 16.09.1965 r.	35-43	1	35
444	Żygląd	35-43	6	36
445	Żygląd	35-43	7	69
446	Żygląd	35-43	8	70
447	Żygląd	35-43	9	71
448	Żygląd	35-43	10	72
449	Żygląd	35-43	11	84
450	Żygląd	35-43	12	85
451	Żygląd	35-43	13	86
452	Żygląd	35-43	14	87
453	Żygląd	35-43	15	88
454	Żygląd	35-43	26	104
455	Żygląd	35-43	27	122
456	Żygląd	35-43	28	123
457	Żygląd	35-43	29	124
458	Żygląd	35-43	30	125
459	Żygląd	35-43	31	135
460	Żygląd	35-43	32	136

461	Żygląd	35-43	33	137
462	Żygląd	35-43	34	138
463	Żygląd	35-43	35	139
464	Żygląd	35-43	36	212
465	Żygląd	35-43	37	213
466	Żygląd	35-43	38	214
467	Żygląd	35-43	39	215
468	Żygląd	35-43	40	216
469	Żygląd	35-43	41	217
470	Żygląd	35-43	42	218
471	Żygląd	35-43	43	219
472	Żygląd	35-43	44	220
473	Żygląd	35-43	45	221
474	Żygląd	35-43	46	222
475	Żygląd	35-43	48	276
476	Żygląd	35-43	47	289

* obiekty zaznaczone na kolor niebieski wpisane są do rejestru zabytków